

Ježíš Nazaretský

Otázka a výzva člověku naší doby

Ježíš Nazaretský, král židovský?

První pátek v měsíci, 7. dubna roku 30 našeho letopočtu,¹ kousek za hradbami Jeruzaléma, po pravé straně cesty vedoucí do Jaffy, na popravčím pahrbku zvaném „Lebka“, se toho dne kolem poledne tyčily k nebi tři kříže, na nichž v bolestech dokonávala tři nahá mužská těla a oddíl vojáků bránil hloučkům zvědavců a několika soucitným duším v přístupu k nim. Ten ukřižovaný uprostřed měl nad hlavou připevněn nápis viny znějící: *Ježíš Nazaretský, král židovský*. Nápis byl trojjazyčný: hebrejský, latinský a řecký. Přeložíme-li si řecký nápis, jak nám ho zachovalo Janovo evangelium, do hebrejštiny, dostaneme nápis znějící takto: *Ješua hanozrí v'melech hajehudim*. Čtyři slova viny tak počínají čtyřmi písmeny J, H, V, H, což jsou písmena tvořící tzv. tetragram, čtveropísmeno, čili Jméno Boha Izraele, jenž je podle židovské víry (ale i křesťanské a muslimské) ten jediný pravý Bůh, Stvořitel nebe a země a ovšem i Bůh izraelských praotců, Abraháma, Izáka, Jáкова, ale i Mojžíše, Davida a všech izraelských proroků. Že by tudíž Pilát svým hebrejským nápisem nevědomky dosvědčoval božství nazaretského Mistra? O přesném znění hebrejského nápisu se ovšem můžeme dohadovat. Pozoruhodné však je, že na toto možné znění hebrejského nápisu upozornil nikoliv křesťan, ale Ž(ž)id, Šalom Ben-Chorin, který jím vysvětluje odpor některých židovských předáků k Pilátovu znění Ježíšovy viny.² Byl-li tedy hebrejský nápis, jak nám ho on podává, opravdu takový, pak se vnučuje otázka: Náhoda? Nebo snad filosofům známá Hegelova „lest Rozumu“? Anebo prostě řízení Boží Prozřetelnosti, která takto dosvědčuje, kdo tam vlastně na kříži visí?

¹ Srov. SPILA, A., *Nuova cronologia cristiana*, Albano Laziale 1987. Stejně datování zastávají i M.-J. Lagrange, J. Lebreton, F. Prat, D. Rops a G. Ricciotti.

² BEN-CHORIN, Š., *Fratello Gesù. Un punto di vista ebraico sul Nazareno*, Morcelliana, Brescia 1985, s. 291.

Kdo byl tento ukřižovaný?

Po téměř celý život se neprojevoval nijak kromobyčejně. Jen snad že už jako dvanáctiletý projevil svou živou inteligenci a vroucí zbožnost v Jeruzalémském chrámu, jak o tom píše evangelista Lukáš (Lk 2, 41–52).³ Ač se narodil v Davidově městě Betléme, kam se jeho rodiče odebrali pro svůj davidovský původ k právě vyhlášenému říšskému sčítání lidu, pocházel z galilejského Nazareta, kde žil, aniž vytáhl z Galileje paty přibližně třicet let, než vystoupil na veřejnost tak vyzývavým a převratným způsobem, že mu to vyneslo tehdy obvyklý způsob popravy užívaný pro společensky nebezpečné živly, jež neměly to štěstí být nositeli římského občanství. Nepocházel ani z velekněžského či alespoň kněžského rodu. Nebyl příslušníkem ani strany saduceů, ani hnutí farizejů, i když některé jejich názory sdílel, jako například budoucí tělesné zmrtvýchvstání zesnulých. Nebyl ani přívržencem revolučního hnutí Zelotů, kteří roku 66 rozpoutali povstání proti Římu krvavě potlačené v roce 70. Ani nebyl členem onoho mnišsky organizovaného společenství Essénů či Esejců žijících v ústraní tehdejšího společenského a politického dění v přísném zachovávaní Božího zákona. Neměl zdaleka tak pohnutý život jako Mojžíš ani nevykázal takovou zákonodárnou činnost jako on. Nebyl zakladatelem mnišského hnutí jako Buddha ani nebyl učeným ideologem správného harmonického fungování lidské společnosti jako Konfucius, a už vůbec nebyl vojevůdcem a válečníkem jako více než tisíc let před ním jeho jmenovec Jozue (hebrejsky: *Jehošua*, zkráceně: *Ješua*) nebo jako šest set let po něm Mohamed. Kromě posledních dvou či tří let nebylo v jeho životě nic mimořádného. Byl tesařem v otcově dílně.

Proč Ježíš nic nenapsal?

Začneme-li se však na něj dotazovat hlouběji, zarazí nás jedna naprosto zřejmá skutečnost, která zatím – jak se zdá – nikoho nepřekvapila do té míry, aby

³ Každý rok chodívali jeho rodiče o velikonočních svátcích do Jeruzaléma. Také když my bylo dvanáct let, šli tam, jak bylo o svátcích obyčejem. A když v těch dnech všechno vykonali a vraceli se domů, zůstal chlapec Ježíš v Jeruzalémě, aniž to jeho rodiče věděli. Protože se domnívali, že je někde s ostatními poutníky, ušli den cesty a pak jej hledali mezi svými příbuznými a známými. Když ho nenalezli, vrátili se a hledali ho v Jeruzalémě. Po třech dnech jej našli v chrámě, jak sedí mezi učiteli, naslouchá a dává jim otázky. Všichni, kteří ho slyšeli, divili se rozumnosti jeho odpovědí. Když ho rodiče spatřili, užasli a jeho matka mu řekla: „Synu, co jsi nám udělal? Hle, tvůj otec a já jsme tě s úzkostí hledali.“ On jim řekl: „Jak to, že jste mě hledali? Což jste nevěděli, že musím být tam, kde jde o věc mého Otce?“ Ale oni jeho slovu neporozuměli. Pak se s nimi vrátil do Nazareta a poslouchal je. Jeho matka uchovávala to vše ve svém srdci. A Ježíš prosperoval na duchu i na těle a byl milý Bohu i lidem.

Když přišli na místo zvané Golgota, to znamená „Lebka“, dali mu napít vína smíchaného se žlučí; ale když je okusil, nechtěl pít. Ukřižovali ho a losem si rozdělili jeho šaty; pak tam stáli a střežili ho. Nad hlavu mu dali nápis o provinění: „To je Ježíš, král Židů.“ (Mt 27, 33–37)

Apřivedli ho na místo zvané Golgota, což v překladu znamená „Lebka“. Dávali mu víno okořeněné myrhou, on je však nepřijal. Ukřižovali ho a rozdělili si jeho šaty; losovali o ně, co si kdo vezme. Bylo devět hodin, když ho ukřižovali. Jeho provinění oznamoval nápis: „Král Židů.“ S ním ukřižovali dva povstalce, jednoho po pravici a druhého po levici. (Mk 15, 22–27)

Když přišli na místo, které se nazývá Lebka, ukřižovali jej i ty zločince, jednoho po jeho pravici a druhého po levici. Ježíš řekl: „Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí.“ O jeho šaty se rozdělili losem. Lid stál a díval se. Členové rady se mu vysmívali a říkali: „Jiné zachránil, ať zachráni sám sebe, je-li Mesiáš, ten vyvolený Boží.“ Posmívali se mu i vojáci; chodili k němu a podávali mu ocet a říkali: „Když jsi židovský král, zachraň sám sebe.“ Nad ním byl nápis písmem řeckým, latinským a hebrejským: „Toto je král Židů.“ (Lk 23, 33–38)

Nesl svůj kříž a vyšel z města na místo zvané Lebka, hebrejsky Golgota. Tam ho ukřižovali a s ním jiné dva, z každé strany jednoho a Ježíše uprostřed. Pilát dal napsat nápis a připevnit jej na kříž. Stálo tam: Ježíš Nazaretský, král židovský. Ten nápis četlo mnoho Židů, neboť místo, kde byl ukřižován, bylo blízko města; byl napsán hebrejsky, latinsky a řecky. Židovští velekněží řekli Pilátovi: „Neměls psát ‚židovský král‘, nýbrž ‚vydával se za židovského krále‘.“ Pilát odpověděl: „Co jsem napsal, napsal jsem.“ (Jan 19, 17–22)

se ptal, proč nám Ježíš nedal písemně alespoň souhrn svého učení. To je sice fakt, který je všemi badateli pokoušejícími se nám podat jakousi historii nazaretského Mistra prostě konstatován, ale – pokud vím – dosud nedostatečně reflektován.

Srovnáme-li Ježíše s některými jeho staršími současníky, pak to bije přímo do očí. Byla mu cizí jakákoli aspirace na literární slávu, jak se s ní setkáváme například u Ovidia (přibližně 40 let staršího než Ježíš), namyšleně se holedbajícího, že ani hněv boha Joviše, ani žravost času nedokážou jeho literární dílo zničit.⁴

⁴ Srov. *Metamorphoses*, kniha 15., verš 871/2.

Byly mu cizí i vědecké aspirace. Neusiloval o to, aby předčil tehdejší největší právnícko-teologické autority židovstva v odborných výkladech Mojžíšova zákona, totiž Hillela a Šammaie, kteří byli též o několik desetiletí starší než Ježíš. Neprošel patričníou „vysokoškolskou“ průpravou, která by mu k tomu dala „úředně“ věrohodné osvědčení.

Nepokoušel se ani o myslitelský věhlas tím, že by se byl kupříkladu snažil smířit Mojžíše s Platonem a židovská Písma s řeckou filosofií, jak se o to pokoušel Filon Alexandrijský přibližně o 20 let starší než galilejský Rabi. Interkulturní a interreligiozní dialog – už tenkrát svým způsobem probíhající – nepovažoval za svou věc.

Svou „nepsavostí“ se podobá spíše Sokratovi († 399 př. n. l.). Liší se však od něj způsobem svého učení. Sokratovy disputace jsou – jak on sám je charakterizoval – „maeutické“, což lze přeložit jako „porodnické“. Porodnické proto, že Sokrates vedl disputaci takovým způsobem, aby pravdu (tu, která v lidech sice je, ale tak neuvědoměle, jako by v nich nebyla) z nich vypáčil a vyvedl na světlo vědomí a uznání. Ne tak náš galilejský učitel. Ten sice bývá vtažen do různých disputací, nesetrvává však v nich dlouho. Obvykle je rázně utne nějakým řízným výrokem, po němž každému přejde chuť v disputaci pokračovat. To činí, když ví, že je vedena neupřímným duchem. Jen dvě nepolemické disputace jsou obsáhlejší, obě v Janově evangeliu: s Nikodemem (3, 1–21) a se samaršskou ženou (4, 8–26). U obou si ovšem nejsme jisti, do jaké míry jejich záznam odpovídá skutečnému průběhu. V každém případě však v nich nejde o nějaké sokratovsky „porodnické“ vytahování pravdy z partnerů rozhovoru, ale vposled vždy o afirmativní Ježíšovo svědectví o sobě samém, za koho se považuje a co je jeho poslání ve světě. Z toho by mohl někdo soudit, že náš Nazareťan byl značně sebestředný. Jakmile se však vezme v úvahu, že svůj život chápal jako altruistickou službu, jež ho dovede až k nejzazší oběti života za své přátele (Jan 13, 1⁵; 15, 12–13⁶), pak takový závěr neobstojí.

Po Sokratovi je však jeden ještě vážnější Ježíšův konkurent v „nepsavosti“. Je jím Siddhárta Gautama, zvaný Buddha, případně Šákjamuni (mudrc z klanu Sákýů). On též nezanechal po sobě žádné své spisy, takže se o něm dozvídáme – jako o Ježíšovi – jen skrze jeho učení předávané jeho učedníky, kteří vytvořili též sbírku kanonických textů, odlišných od textů nekanonických. Jeho nepsavost vyvěrá z toho, že byl nejprve tak velice zabrán do hledání vlast-

⁵ Ježíš věděl, že přišla jeho hodina, aby z tohoto světa šel k Otci; miloval své, kteří jsou ve světě, a prokázal svou lásku k nim až do konce.

⁶ To je mé přikázání, abyste se milovali navzájem, jako jsem já miloval vás. Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo položí život za své přátele.

ního osvobození z bytostné strasti-plnosti lidské existence, v níž všichni vezíme, že mu připadalo mnohem důležitější toto osvobození hledat, než o jeho hledání psát. A když pak konečně našel, co hledal, tak mu připadalo mnohem naléhavější svůj nález šířit přímo vlastním životem než ztrácet čas psaním o něm. V tom se syn Májin podobal synu Mariinu. Tento se však od něho výrazně lišil právě tím, že neztrácel čas hledáním nějakého účinného způsobu, jak se vyprostit z obecné strasti-plnosti lidské existence. Spíše šel cestou jejího přijetí až „na doraz“ čili až do krajních forem její bolestnosti; až k ukřižování. Způsob zobrazování těchto dvou mužů je tu nanejvýš výmluvný: jeden sedí v blaženém pohroužení na lotosovém květu, druhý visí zmučený na popravním dřevě kříže. Lze si myslet příkřejší protiklad? ⁷

Tento Ukřižovaný se pak ještě svou „nepsavostí“ výrazně liší od proroka Jeremiáše, jenž by jinak mohl být ze všech ostatních izraelských proroků tím nejpřílehavějším jeho „předobrazem“. Ježíš si sice – narozdíl od tehdejších rabínů – své učedníky volí a volá (těch nejbližších 12, těch dalších 72), ale nepořídil si jako Jeremiáš (5 století před Ježíšem) sekretáře, jako byl Baruch. Tomu Jeremiáš diktoval do knihy, co mu Bůh svěřil jako poselství, které musí být uchováno jak pro generaci přítomnou, tak pro generace budoucí. Ježíš však nepověřil žádného ze svých učedníků obdobnou funkcí, jakou měl Baruch. Proč? Protože Ježíš vůbec nemluvil jako Jeremiáš jménem Božím. V jeho projevech totiž nikdy nenajdeme ona pro proroky tak typická uvedení jejich projevů jako: „*Stalo se ke mně Hospodinovo slovo...*“ (srov. Jer 1, 4; 2, 1 a další) nebo „*Hospodin mi řekl...*“ (srov. Jer 3,6; 3,11 a další.) nebo: „*Toto praví Hospodin...*“ (Jer 4, 3 a další) nebo: „*Výrok Hospodinův ...*“ (srov. Jer 3, 20; 4, 1 a další). Nic takového. Když chce Ježíš uvést nějaké své tvrzení či projev, pak začne rovnou v první osobě: „Amen zajisté pravím vám“ (Mt 5, 18) nebo „Amen, amen, pravím vám“ (Jan 13, 16). Věru že kdo by chtěl z Ježíše udělat ateistu, pak zde může nasadit a říci, že Ježíš se ve svých výrociích a tvrzeních nikdy neohání Pánembohem, v čemž by měl pravdu. Z nepravdy by ho ovšem usvědčoval jen Ježíšův eminentně synovský vztah k Bohu jako svému Otci povýtce; vztah, který je pro Ježíše přímo konstitutivní a kterým se tak hluboce

⁷ Pokud pak jde o jím přičítané božství, pak i tu je mezi nimi naprosto podstatný rozdíl. Buddha je pro původní hinajánovský buddhismus pouhý člověk, zatímco pro pozdější buddhismus mahájánovský je bohem vedle mnoha jiných, přičemž buddhismus se nikdy nepokusil obě alternativy spojit v jednotu při zachování rozlišnosti. V křesťanském vyznání však Ježíš je zároveň i Bůh, kromě něhož není žádný jiný (!), i č(č)lověk (sice bezhříšný, ale přece jen obyčejný člověk a pak zmrtnýchvstalý a Duchem Božím přetvořený Člověk) v tak **hluboké jednotě** osobního subjektu, která přesto uchovává jakoby jí navzdory **výraznou rozlišnost** boží a lidské přirozenosti. Mluveno fenomenologicky: Buddha je **buď bůh, nebo člověk**, Ježíš však je **Bohoč(č)lověk**.

liši jak od řeckého „Porodníka“, tak od indického „Probuzence“ a ovšem i od Jeremiáše a ostatních izraelských proroků. Ba dokonce i od samého Mojžíše, kterého jinak přijímá – snad až jen na rozlučitelnost manželství – ve všem vsudy, takže se vnucuje otázka: Proč se nepokusil „doplnit“ nebo „vylepšit“ Mojžíšův Zákon? Nepokusil se o to proto, že – jak sám říká židům, s nimiž vedl polemiku – „Kdybyste opravdu věřili Mojžíšovi, věřili byste i mně, neboť on psal o mně.“ (Jan 5, 46). „Nedomnívejte se,“ říká, „že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky; nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit.“ (Mt 5, 17) To je jako kdyby řekl: Je zbytečné, abych ještě něco psal, neboť všechno podstatné je už v Mojžíšovi a v Prorocích napsáno. Mně nezbývá, než abych to napsané uskutečnil. Proto neváhá říci, že spíše pomine nebe a země, než by pominulo jedno písmenko ze Zákona (Mt 5, 18).

Od Ježíšových slov k Ježíši jako Slovu

Proč se tedy u Ježíše nesetkáváme s žádnou spisovatelskou ctižádostí? Musel přece vědět, že dějiny jsou jako písek či sníh, na nichž každá stopa nefixovaná písemně bude zavátá. Anebo naopak věděl, že zavátá nebude, a byl si tím tak jist, že psát knihy považoval za zbytečné maření času? V evangeliích je roztroušeno vícero náznaků, z nichž dosti jasně vysvítá, že to opravdu dobře věděl. Ohlas toho máme například v Ježíšově odpovědi učedníkům, kteří se pohoršovali nad tím – považujícíce to za trestuhodné plýtvání penězi –, když jedna žena vylila jejich Mistrovi na hlavu přespříliš drahocenného oleje. Ježíš jim však odpovídá: „Amen, pravím vám, všude, po celém světě, kde bude kázáno toto evangelium, bude se mluvit na její památku o tom, co ona učinila“ (Mt 26, 13). U kořene Ježíšovy „nepsavosti“ je tedy tato jeho jistota, která ostatně vyzařuje ze všeho jeho jednání. Proto tak jako se vydal bez odporu svým katanům, tak se vydává – zdá se, že též bezmezně – i svým stoupencům, aby si o něm psali, co a jak uznají za dobré, ač jistě musel vědět, že nikdy nebudou schopni podat ani jeho úplný a přesný životopis, ani jeho učení v těch formulacích, v nichž je podával on. Z toho všeho můžeme vyvozovat, že Ježíšovi nešlo o to, aby přinesl nějakou zbrusu novou nauku. Nebyl doktrinář lpící na doslovnostech. Zřejmě věděl, že litera bez ducha nic nemůže. Evangelista Jan pak toto jeho vědomí vyjádří tak, že představí galilejského kazatele nejenom jako toho, kdo slova jen využívá a používá ke svému učení a hlásání, ale jako toho, kdo svým nejvlastnějším bytím je samo Slovo, totiž Slovo samotného Boha. Právem? O tom jsme se

Nikdo nevstoupil na nebesa, leč ten, který sestoupil z nebes, Syn člověka. Jako Mojžíš vyvýšil hada na poušti, tak musí být vyvýšen Syn člověka, aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný. Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný. Vždyť Bůh neposlal svého Syna na svět, aby soudil, ale aby skrze něj byl svět spasen. Kdo v něho věří, není souzen. Kdo nevěří, je již odsouzen, neboť neuvěřil ve jméno jednorozeného Syna Božího. Soud pak je v tom, že světlo přišlo na svět, ale lidé si zamilovali více tmu než světlo, protože jejich skutky byly zlé. Neboť každý, kdo dělá něco špatného, nenávidí světlo a nepřichází k světlu, aby jeho skutky nevyšly najevo. Kdo však činí pravdu, přichází ke světlu, aby se ukázalo, že jeho skutky jsou vykonány v Bohu. (Jan 3, 13–21)

Jeho učedníci odešli před tím do města, aby nakoupili něco k jídlu. – Samařská žena mu odpoví: „Jak ty jako Žid, můžeš chtít ode mne, Samařanky, abych ti dala napít?“ Židé se totiž se Samařany nestýkají. Ježíš jí odpověděl: „Kdybys znala, co dává Bůh, a věděla, kdo ti říká, abys mu dala pít, požádala bys ty jeho, a on by ti dal vodu živou.“ Žena mu řekla: „Pane, ani vědro nemáš a studna je hluboká, kde tedy vezmeš tu živou vodu? Jsi snad větší než náš praotec Jákob, který nám tuto studnu dal? Sám z ní pil, stejně jako jeho synové i jeho stáda.“ Ježíš jí odpověděl: „Každý, kdo pije tuto vodu, bude mít opět žízeň. Kdo by se však napil vody, kterou mu dám já, nebude žíznit navěky. Voda, kterou mu dám, stane se v něm pramenem, vyvěrajícím k životu věčnému.“ Ta žena mu řekla: „Pane, dej mi té vody, abych už nežíznila a nemusela už sem chodit pro vodu.“ Ježíš jí řekl: „Jdi, zavolej svého muže a přijď sem!“ Žena mu řekla: „Nemám muže.“ Nato jí řekl Ježíš: „Správně jsi odpověděla, že nemáš muže. Vždyť jsi měla pět mužů, a ten, kterého máš nyní, není tvůj muž. To jsi řekla pravdu.“ Žena mu řekla: „Pane, vidím, že jsi prorok. Naši předkové uctívali Boha na této hoře, ale vy říkáte, že místo, na němž má být Bůh uctíván, je v Jeruzalémě!“ Ježíš jí odpoví: „Věř mi, ženo, že přichází hodina, kdy nebudete ctít Otce ani na této hoře ani v Jeruzalémě. Vy uctíváte, co neznáte; my uctíváme, co známe, neboť spása je ze Židů. Ale přichází hodina, ano již je tu, kdy ti, kteří Boha opravdově ctí, budou ho uctívat v Duchu a v pravdě. A Otec si přeje, aby ho lidé takto ctili. Bůh je Duch a ti, kdo ho uctívají, mají tak činit v Duchu a v pravdě.“ Žena mu řekla: „Vím, že přichází Mesiáš, zvaný Kristus. Ten až přijde, oznámí nám všecko.“ Ježíš jí řekl: „Já jsem to – ten, který k tobě mluvím.“ (Jan 4, 8–26)

dodnes nepřestali dohadovat. Jedno však je jisté: Kdyby se byl Ježíš opravdu považoval za Slovo samotného Boha, za které ho jeho učedník vydává, pak je otázka jeho „nepsavosti“ plně zodpovězena. V tom případě by opravdu neměl zapotřebí, aby si zajišťoval svými slovesnými výtvary, ať už básnic-

ky, vědeckými, myslitelskými či prorockými – svou pozemskou nesmrtnost. Kdo si je jist, že má dějiny v ruce, ten věru nemá zapotřebí se starat, aby nebyl dějinami pohlcen beze stopy.

Ježíš viděný prismatickým kanonickými evangelií

Ježíšova „nepsavost“ má ovšem pro nás tu potíž, že nás odkazuje na informace z druhé ruky čili na prameny, v nichž sice Ježíš jedná a mluví, ale jen tak, jak ho viděli a jak se na to rozpomínali jeho učedníci a další jeho stoupenci. Je proto nanejvýš pozoruhodné, že z mnohosti spisů, které se o něm v průběhu prvních dvou století vyrojily, byly prvotní církví uznány jen čtyři za spolehlivá vypočtení Ježíšova života, učení a osobnosti. Jsou to naše známá čtyři evangelia: Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo. Ta ostatní evangelia, zvaná apokryfní, jsou vesměs pozdějšího data. Pozoruhodné přitom je, že jakmile se Ježíš stal v rozmezí pouhých několika desetiletí nezanedbatelnou skutečností sociálně-politicko-náboženskou, představitelé prvotního křesťanského společenství tím byli donuceni kriticky rozlišit, co je a co není věrná prezentace „fenoménu Ježíš“.

A ještě pozoruhodnější je, že si při tom zároveň dobře uvědomovali, jak ani tato „spolehlivá evangelia“ nejsou přesnou odlikou, ale jen přibližným nástinem jejich Pána. Příkladně to vyjádřil kolem roku 110 hierapolský biskup Papiáš, když o Markovi a jeho evangeliu napsal: „*Marek, tlumočník Petrův, sepsal pečlivě, ač ne po pořádku, všechno, co si pamatoval z výroků a ze skutků Páně. Neslyšel a nenásledoval Pána, ale později, jak jsem řekl, Petra. A jelikož Petr učil tak, že se přizpůsoboval potřebám svých posluchačů, aniž se staral o to podat uspořádanou sbírku Pánových výroků, Marek nás tudíž neklamal, když psal, jak si vzpomínal. Měl jen jedinou starost: nevynechat nic z toho, co slyšel, a neřici nic nepravého.*“⁸ A to platí přiměřeně i o dalších evangeliích. Ostatně, čteme-li evangelia pozorněji, nemůžeme nevidět, jak naši čtyři evangelisté mluví o Ježíšovi vždy s jakýmsi objektivně kritickým odstupem, takže o něm nikdy nevyjadřují své vlastní názory v první osobě. Nikdo z nich si nikdy nedovolí uvést svou řeč o něm výrazy jako: „myslím“, „domnívám se“, „jsem přesvědčen“, „jsem si jist“, „tvrdím“ a tak podobně.⁹

⁸ EUSEBIUS z CESAREJE, *Storia Ecclesiastica*, Desclée & C.: Roma-Paris-Tournai-New York 1964, lib. III., cap. 39, art. 15, s. 242.

⁹ Jen jednou je použito výrazu „myslím“ v evangeliu Janově (21, 25). Ale to jen v závěru evangelia, který už zcela zřejmě nepochází od původního autora, nýbrž byl připojen k evangeliu konečným

Do třetice pak je pozoruhodné, že tato čtyři evangelia nepředstavují žánr životopisu, na jaký jsme zvyklí. Jde spíše o vylíčení Ježíšova života spolu s jeho učením v jejich nedílné jednotě. Ne však líčení plošné, které by rovnoměrně pokrývalo celý čas od kolébky až k hrobu. Marek začíná své líčení teprve Ježíšovým veřejným působením. Matouš a Lukáš sice přinášejí zprávy též o jeho narození v Betlémě a Lukáš i jednu příhodu, když byl Ježíš ještě chlapec přibližně dvanáctiletý v jeruzalémském chrámu. Jejich pozornost je však soustředěna na to období Ježíšova života, jemuž se říká veřejné působení, jež trvalo ne více než tři roky, a z toho pak zvláště na onen krátký časový úsek, v němž se odehrálo jeho zatčení, výslech, odsouzení, ukřižování, pohřbení v hrobě Josefa z Arimatie a pak ... objevení prázdného hrobu a následné podivné zážitky jeho ženských i mužských přívrženců a učedníků, jež pak evangelisté líčí jako naprosto nečekaná a vrcholně překvapivá setkání s Ježíšem, který se jim v různých okolnostech a okamžicích ukazoval po delší dobu jako opět živý, i když živý nějakým jiným, vyšším životem než předtím.

Tato líčení našich čtyř evangelistů mají proto prvky jak životopisné, tak naukové. Zpravují nás o životě a skutcích, které Ježíš konal, a o učením, které hlásal. O těchto prvcích bychom mohli mluvit jako o „objektivních“ zprávách představujících nám nazaretského Mistra tak, jak byl, tj. co konal a co učil. Evangelisté však svým objektivně-kritickým přístupem sledují ještě vyšší cíl. Příkladně ho vyjádřil evangelista Jan, když napsal: „*Ještě mnoho jiných znamenání učinil Ježíš před očima učedníků, a ta nejsou zapsána v této knize. Tato však zapsána jsou, abyste věřili, že Ježíš je Kristus, Syn Boží, a abyste věřice měli život v jeho jménu.*“ (20, 30–31) Tento věrozvěstný cíl však neumenšuje historickou věrohodnost Ježíšových skutků, výroků a učení, které nám evangelisté předali. Lze je právem považovat za spolehlivé prameny ne všeho, co by naše zvědavost a zvědavost chtěla o Ježíšovi vědět, ale především toho, co je důležité a přínosné pro poznání toho, o čem jsou oni přesvědčeni, totiž, že jejich milovaný Mistr je oním Mojžíšem příslibeným (a tolika Židy očekávaným) „Prorokem“ (srov. Dt 18, 18¹⁰; Jan 1, 45¹¹), oním různými proroky předpovídaným „Mesiášem“, oním druhým Izajášem popisovaným a opěvovaným „služebníkem Hospodinovým“ a zcela obzvláštním „Synem Božím“, zkrátka,

redaktorem či vydavatelem. Proto tento objektivně-kritický odstup našich evangelistů jen potvrzuje, co napsal o Markovi Papiáš, že totiž „*měl jen jedinou starost ... neřici nic nepravého*“.

¹⁰ *Povolám jim proroka z jejich bratří, jako jsi ty. Do jeho úst vložím svá slova a on jim bude mluvit vše, co mu přikážu.*

¹¹ *Filip zase vyhledal Natanaela a řekl mu: „Nalezli jsme toho, o němž psal Mojžíš v Zákoně i proroci, Ježíše, syna Josefova z Nazareta.“*

že on je tím Vykupitelem a Spasitelem netoliko Izraele, ale i veškerého lidstva. To je všechno? Ne! Je ještě jedno nanejvýš pozoruhodné tvrzení, které zvlášť dobře vyjádřil čtvrtý evangelista Jan: člověk Ježíš je též samo Slovo, které je u Boha a zároveň i Bůh, takže skrze Ně bylo všechno stvořeno. To jsou věru nanejvýš smělá a skoro neuvěřitelná tvrzení. Byl by s nimi Ježíš srozuměn? Co říká sám o sobě? Zač on se považoval? A zač ho považovali ti druzí?

Jaké pověsti o Ježíšovi kolovaly v jeho době?

„Za koho mě lidé pokládají?“ (Mk 8, 27) ptá se Ježíš svých učedníků u Cesareje Filipovy, čímž vrhá do dějin otázku, která bude znovu a znovu po všechna staletí až dodnes vyzývat tolik generací nejrůznějších lidských ras, národů, tříd a mentalit k odpovědi. A žádná postava lidských dějin se nesetkala s tak rozličnými, protichůdnými a vášnivými odpověďmi na tuto otázku jako nazaretský Rabi.

Všimněme si nejprve té obrovské rozpornosti soudů Ježíšových současníků. Na jeho otázku, co o něm lidé soudí (Mt 16, 13; Mk 8, 27; Lk 9, 18), učedníci odpovídají, že někteří ho považují za jakousi „reedici“ či „znovuzrození“ (snad jakousi reinkarnaci?) Jana Křtitele, případně Eliáše nebo Jeremiáše či jiného proroka, z čehož vysvítá, že tehdejší veřejné mínění ho už považuje za něco, co se vymyká lidské průměrnosti. Herodes, král panující z milosti Římanů, ho považuje za Jana Křtitele, který vstal z mrtvých (Mk 6, 14¹²; Lk 9, 7¹³). Ježíšovi pokrevní příbuzní, o nichž by se dalo předpokládat, že ho budou znát nejlépe a že budou jeho horlivými stoupenci, v něho nevěří, jak poznamenává Jan (7, 5¹⁴), nebo ho považují – jak nás o tom zpravuje Marek (3, 21¹⁵) – za pomateného, protože se vydávají za něj, aby ho takříkajíc stáhli z oběhu. Vždyť mnozí tehdejší učitelé Zákona a znalci Písma ho považují nejen za pomateného, ale dokonce za posedlého Zlým duchem, jak píše Jan (10, 20¹⁶). Lid ho však považuje za proroka a houfně se k němu hrne, kdekoliv se objeví, a mnozí jeho učedníci ho považují za „svatého Božího“, jak to

¹² Uslyšel o tom král Herodes, neboť jméno Ježíšovo se stalo známým; říkalo se: „Jan Křtitel vstal z mrtvých, a proto v něm působí mocné síly.“

¹³ Tetrarcha Herodes slyšel o všem, co se dalo, ale nevěděl, co si má myslet, poněvadž někteří říkali, že Jan vstal z mrtvých.

¹⁴ Ani jeho bratři v něj totiž nevěřili.

¹⁵ Když to uslyšeli jeho příbuzní, přišli, aby se ho zmocnili; říkali totiž, že se pomátá.

¹⁶ Mnozí z nich říkali: „Je posedlý zlým duchem a blázní. Proč ho posloucháte?“

za ně vyjádřil Petr (Jan 6, 68–69¹⁷). Nejvyšší uznání tu stojí v příkrém rozporu s natolik sverpým odmítáním, že to nemá srovnatelnou dobu u žádného velkého náboženského zakladatele, od Konfucia přes Buddhu až po Mohameda. Evangelista Lukáš to vyjádří předpovědí starce Simeona, že Ježíš bude „znamením odporu“ (Lk 2, 34¹⁸). A Ježíš sám si je toho vědom, když řekne: „*Nemyslete si, že jsem přišel, abych přinesl na zem mír, ale rozdělení*“ (srov. Mt 10, 34–36). Tolik tedy jeho bezprostřední současníci.

... a jaké pověsti se o něm šířily v dějinách?

Je tu nejprve zpráva židovského historika Josefa Flavia, který ve svých *Židovských starožitnostech* sepišovaných kolem roku 90, mluví vedle Jana Křtitele a Ježíšova bratra Jakuba též o Ježíšovi. Autentické znění jeho zprávy se nám dochovalo v arabském překladu: „*V té době byl jeden moudrý člověk jménem Ježíš. Jeho život byl dobrý a byl znám jako ctnostný. A mnozí z židů a z jiných národů se stali jeho učedníky. Pilát ho odsoudil k smrti ukřižováním. Ale ti, kdo se stali jeho učedníky, neopustili jeho učednictví. Oni vyprávěli, že se jim ukázal tři dny po svém ukřižování a že byl živý. Proto, možná, byl mesiáš, o němž proroci vyprávěli podivuhodné věci.*“¹⁹ Zpráva podivuhodně objektivní! Talmud ho však už považuje za cizoložné narozeného svůdce Izraele. Mohamed a po něm všichni muslimové, ho sice považují za **panensky počatého** (!) pravého Božího proroka; ale právě za nic víc než proroka. Někteří gnostici jako ofiti či naaseni ho považují za jakousi reinkarnaci onoho rajského hada z biblického vyprávění o prvopočátečním pokušení člověka stát se Bohem (Gen 3,5), což pak po tolika staletích převezme Ernst Bloch (1885–1977), když představí Ježíše jako prvního vpravdě radikálního ateistu, který se prý s tímto hadem sám výslovně ztotožňuje, když v evangeliu Janově říká: „*Jako Mojžíš vyvýšil hada na poušti, tak musí být vyvýšen Syn člověka...*“ (Jan 3, 14). Středověký anonymní pamflet nesoucí název *De tribus impostoribus* (O třech podvodnících) připisovaný císaři Bedřichu II. (1210–1250) (zda právem či neprávem, těžko říci) považuje Ježíše (spolu s Mojžíšem a Mohamedem) za

¹⁷ Šimon Petr mu odpověděl: „Pane, ke komu bychom šli? Ty máš slova věčného života. A my jsme uvěřili a poznali, že ty jsi ten Svatý Boží.“

¹⁸ A Simeon jim požehnal a řekl jeho matce Marii: „Hle, on jest dán k pádu i k povstání mnohých v Izraeli a jako znamení, kterému se budou vzpírat.“

¹⁹ PENNA, R., *L'Ambiente storico-culturale delle origini cristiane*, EDB: Bologna 1986, s. 258. Objev tohoto textu učinil PINES, S., *An Arabic Version of the Testimonium Flavianum and its Implications*, Jerusalem 1971, s. 14–16.

podvodníka. Hegel (1770–1831) si ho však přivlastní coby anticipaci své vlastní filosofie, která prý na úrovni rozumu a pojmu domýšlí, co se v Ježíšovi uskutečnilo na úrovni bytí, co však se teologii podařilo vyjádřit jen nedokonale na úrovni obrazotvornosti a představy. Avšak levicový hegelian David Friedrich Strauss (1808–1874) už ho bude považovat za pouhopouhý výtvar lidské mýtovnosti bez dějinného základu, což pak od něj převezme i Bedřich Engels (1820 – 1895) a od něho i marxismus-leninismus, jak ten náš český a slovenský, tak ten byvší sovětský. Jen Nietzsche (1844–1900), tento hlasatel nadčlovectví, se s Ježíšem potýkal jako s osobním rivalem, když se sám nejprve ztotožnil se Zarathustrou a ke konci svého života téměř se samým bohem Dionýsem, takže Ježíš mu byl jen ten „ukřižovaný“. A filosof Heidegger (1889 – 1976) – prý největší filosof 20. století – o něm neříká tak ani tak. Co ostatně by mohl tento „nahnědlý“ filosof říci o takovém Židovi, jakým Ježíš bezesporu byl? A tak mlčel. Zda moudře, to je otázka. A naši Češi? Masaryk se k němu hlásí jako ke vzoru a učiteli, když Karlu Čapkovi říká: „*Ano, Ježíš – neříkám Kristus – je mně vzorem a učitelem zbožnosti*“, čímž ho odmítá jako vykupitele a spasitele; jako kdyby se Ježíš dal tak snadno odtrhnout od Krista. A Milan Machovec? Ten se přece jenom dostal o krok dál, neboť ve své knize *Ježíš pro moderního člověka* se nezpěčuje mluvit o Ježíši jako o Kristu, což sice není málo, ale zároveň není jasné, co všechno do tohoto titulu vkládá. Dlužno ovšem dodat, že tento letmý přehled je jen skromný výběr z onoho nepřehledného množství názorů, které o tomto davidovském potomkovi byly v průběhu dvou tisíciletí vysloveny a šířeny.

Od Ježíše Syna člověka k Ježíši Synu Božímu a Synu povýtce

Co však říká Ježíš sám o sobě? Jeho sebe prezentace, jak nám ji evangelisté podávají, není zcela jednoznačná. Některé její rysy jsou jen naznačeny podle pořekadla „chloupému dolož“, jiné pak naplno vysloveny podle pokračování: „hloupému dolož“. Historicky naprosto zaručený bod Ježíšovy sebe prezentace je sebeoznačení „Syn člověka“. Stojí věru za uvážení, že žádný novozákonní svatopisec si nedovolí mluvit o Ježíši jako o „Synu člověka“.²⁰ Tento výraz se vyskytuje pouze v evangeliích, a to v ústech Ježíšových, když on sám promlou-

²⁰ Výjimka je jen ve Sk 7, 56, kde Štěpán při svém kamenování vyznává: „*Hle, vidím nebesa otevřená a Syna člověka, stojícího po pravici Boží*.“ a Zj 1, 13: „*uprostřed těch sviců někdo jako Syn člověka, oděn řízou až na zem, a na prsou zlatý pás*“; 14, 14: „*A viděl jsem, hle, bílý oblak, a na oblaku sedí někdo jako Syn člověka, na hlavě má korunu ze zlata a v ruce ostrý srp*“.

vá o sobě. To je názorný doklad toho, jak evangelisté usilují zachovat způsob Ježíšova vyjadřování a nepodsouvat mu rčení, která by nebyla jeho. Že tudíž Ježíš o sobě mluvil jako o „Synu člověka“, je fakt, který je i pro tu nejpřísnější historickou kritiku jistý.

Otázka ovšem je, co tím chtěl Ježíš o sobě říci. Jistě nejen to, že je příslušníkem druhu *homo sapiens*. Tento význam jistě není negován, ale stojí jen v pozadí. V popředí stojí jiné dva významy, které Ježíš znal a na které myslel, když o sobě mluvil jako o Synu člověka. Ten první se odvozuje ze Žalmu 80, jenž je modlitbou za obnovu Hospodinovy vinice, tj. Izraele, a za „*muže Hospodinovy pravice*“, o němž Žalm vzápětí mluví též jako o „*Synu člověka*“, jehož si Hospodin vychoval, aby zvelebil svou vinici.²¹ Když tudíž Ježíš o sobě mluví jako o Synu člověka, myslí tím na „muže Hospodinovy pravice“, jenž má obrodit jeho poničenou vinici. Chápe-li se však Ježíš jako „Syn člověka“ v tomto smyslu, pak už není daleko k tomu, aby se chápal též jako „pán nad sobotou“ (Mt 12, 8) a mohl odpouštět i hříchy (Mt 9, 6; Lk 5, 24). Proto též Ježíš ve svém podobenství o vinici už o sobě nemluví jako o jednom ze služebníků pána vinice, ale jako o jeho **synu**. Není tím už implicitně řečeno, že je i Synem Božím?

Druhý význam titulu Syn člověka se pak odvozuje z Danielova proroctví (Dn 7, 13–14) o „*Synu člověka*“ přicházejícím v oblacích nebeských, jemuž je dána od Boha královská moc ve věčném království. Na toho se Ježíš výslovně odvolává v onom rozhodujícím okamžiku výsledku před veleradou, když na veleknězovu otázku, je-li opravdu *Mesiáš* a *Syn Boží* – oba tituly jsou veleknězem vysloveny jedním dechem! (Mt 26, 63–64²²; Mk 14, 61²³; Lk 22, 67–70²⁴) – odpovídá zdánlivě jakoby vyhýbavě, že je *Syn člověka*, dodávaje hned, že ho spatří sedícího na pravici Boží moci přicházet v oblacích nebeských. Tyto tři tituly: „*Mesiáš*“, „*Syn Boží*“ a „*Syn člověka*“ tak jako by splývaly v Ježíšově odpovědi v jedno, což velerada pochopí tak, že se člověk Ježíš staví rouhačsky na roveň Bohu, což jim Ježíš kupodivu nijak nevyvrací! Rozsudek smrti je tudíž logickým důsledkem Ježíšova ztotožnění s Danielovým „*Synem člověka*“. To však je zároveň i implicitní ztotožnění s titulem „*Mesiáš*“ a „*Syn Boží*“, jež byly

²¹ Teologové se tu povětšinou odvolávají jen na text Daniela 7 a přehlíží text Ž 80, 18, který Ježíš nemohl nemít na mysli, když pronášel podobenství o vinici Hospodinově a zlých vinařích (Mt 21, 33–46).

²² A velekněz mu řekl: „*Zapřisahám tě při Bohu živém, abys nám řekl, jsi-li Mesiáš, Syn Boží!*“

²³ Opět se ho velekněz zeptal: „*Jsi Mesiáš, Syn Požehnaného?*“

²⁴ „*Jsi-li Mesiáš, pověz nám to.*“ Odpověděl jim: „*I když vám to řeknu, neuvěříte. Položím-li otázku já vám, neodpovíte. Ale od této chvíle bude Syn člověka sedět po pravici všemohoucího Boha.*“ Tu mu řekli všichni: „*Jsi tedy Syn Boží?*“ On jim odpověděl: „*Vy sami říkáte, že já jsem.*“

vysloveny ve veleknězově otázce. Ježíš tak před veleradou přijímá – při plném vědomí důsledků – všechna tři označení sebe jako v podstatě souběžná, takže na všechna tři si činí nárok. A kdyby snad někdo o souběžnosti těchto tří titulů v Ježíšově odpovědi pochyboval, ať uváží, že označení „*Syn Boží*“ je navíc doloženo Ježíšovou odpovědí těm, kdo ho obviňovali, že se dělá bohem, když jim říká: „*Jestliže Bůh ty, jichž se týká toto slovo, nazval bohy – a Písmo musí platit – jak můžete obviňovat mne, kterého Otec posvětil a poslal do světa, že se rouhám, protože jsem řekl: Jsem Boží Syn?*“ (Jan 10, 35–36) A pokud jde o titul „*Mesiáš*“, Ježíš ho chápe mnohem hlouběji než tehdejší vykladaatelé Písma. Ti v něm viděli pouze a jediné potomka Davidova a tedy pouhopouhého člověka. Ježíš je však přivede do rozpaků otázkou, na kterou mu zůstanou dlužní odpovědi: Jak to, že David mluví ve svém Žalmu 110 o svém mesiášském potomkovi jako o svém Pánu? (srov. Mt 22, 41–46²⁵) Nazývá-li ho Pánem, jak může být jeho syn? (Mk 12, 35–37²⁶, Lk 20, 41–44²⁷) Ježíš tak naznačuje, že mesiáš musí být ještě něco víc než jen Davidův syn, když sám David ho z vnuknutí Ducha (jak Ježíš zdůrazňuje!) nazývá svým Pánem. Ježíš si je tudíž vědom, že v jeho osobě se sbíhají všechny tři biblické (starozákonní!) tituly: „*Syn člověka*“, „*Mesiáš*“ (= christos, pomazaný) a „*Syn Boží*“.

Ježíšovo Boží synovství a židovský monotheismus

Je sice pravda, že Ježíš nikdy na veřejnosti neproklamuje, za co se považuje. Ale mnoho lze vyčíst z jeho chování. Když na Ježíšovu otázku, co o něm soudí jeho vlastní učedníci, Petr odpoví: „*Ty jsi Mesiáš, Syn Boha živého*“ (v podání Matoušově, 16, 16), „*Ty jsi Mesiáš*“ (v podání Markově, 8, 29), „*Za Božího Mesiáše*“ (v podání Lukášově, 9, 20), Ježíš to nepopře. Jenom jim přikáže, aby to nerozhlašovali na veřejnosti. A když se stane, že Ježíš řekne v přítomnosti mnoha lidí

²⁵ Když se farizeové sešli, zeptal se jich Ježíš: „Co si myslíte o Mesiášovi? Či je syn?“ Odpověděli mu: „Davidův.“ Řekl jim: „Jak to tedy, že ho David v Duchu svatém nazývá Pánem, když praví: ‚Řekl Hospodin mému Pánu: Usedni po mé pravici, dokud ti nepoložím nepřátele pod nohy.‘ Jestliže tedy David nazývá Mesiáše Pánem, jak může být jeho synem?“ A nikdo nebyl s to odpovědět mu ani slovo; od toho dne se ho již nikdo neodvážil tázat.

²⁶ Když Ježíš učil v chrámu, řekl jim ještě: „Jak mohou zákoníci říkat, že Mesiáš je syn Davidův? Sám David řekl v Duchu svatém: ‚Řekl Hospodin mému Pánu: usedni po mé pravici, dokud ti nepoložím nepřátele pod nohy.‘ Sám David nazývá Mesiáše Pánem, jak tedy může být jeho synem?“ Početný zástup mu rád naslouchal.

²⁷ Řekl jim: „Jak mohou nazývat Mesiáše synem Davidovým? Vždyť sám David praví v Knize žalmů: ‚Řekl Hospodin mému Pánu: Usedni po mé pravici, dokud nepoložím tvé nepřátele za podnoží tvých nohou.‘ David tedy nazývá Mesiáše Pánem; jak potom může být jeho synem?“

V prvním roce vlády Belšasara, krále babylónského, viděl Daniel sen, vidění mu prošla hlavou na jeho lůžku. Hned tedy v hlavních rysech ten sen popsal. Daniel řekl: „Viděl jsem v nočním vidění, hle, čtyři nebeské větry rozbouřily Velké moře. A z moře vystoupila čtyři veliká zvířata, odlišná jedno od druhého. První bylo jako lev a mělo orlí křídla. Viděl jsem, že mu byla křídla oškubána, bylo pozvednuto od země a postaveno na nohy jako člověk a dáno lidské srdce. Hle, další zvíře, druhé, se podobalo medvědu. Bylo postaveno tvář k jedné straně. Mělo v tlamě mezi zuby tři žebra a bylo mu řečeno: »Vstaň a hojné se nažer masa!« Potom jsem viděl, hle, další zvíře bylo jako levhart a mělo na hřbetě čtyři ptačí křídla. Bylo to zvíře čtyřhlavé a byla mu dána vladařská moc. Potom jsem v nočním vidění viděl, hle, čtvrté zvíře, strašné, příšerné a mimořádně mocné. Mělo veliké železné zuby, žralo a drtilo a zbytek rozšlapávalo svými nohama. Bylo odlišné ode všech předešlých zvířat a mělo deset rohů. Prohlížel jsem rohy, a hle, vyrostl mezi nimi další malý roh a tři z dřívějších rohů byly před ním vyvráceny. Hle, na tom rohu byly oči jako oči lidské a ústa, která mluvila troufale. Viděl jsem, že byly postaveny stolce a že usedl Věkovitý. Jeho oblek byl bílý jako sníh, vlasy jeho hlavy jako čistá vlna, jeho stolec – plameny ohně, jeho kola – hořící oheň. Řeka ohnivá proudila a vycházela od něho, tisíce tisíců sloužily jemu a desetitíce desetitísíců stály před ním. Zasedl soud a byly otevřeny knihy. Tu jsem viděl, že pro ta troufalá slova, která roh mluvil, viděl jsem, že to zvíře bylo zabito, jeho tělo zničeno a dáno k spálení ohněm. Zbýlým zvířatům odňali jejich vladařskou moc a byl jim ponechán život do určité doby a času. Viděl jsem v nočním vidění, hle, s nebeskými oblaky přicházel jakoby Syn člověka; došel až k Věkovitému, přivedli ho k němu. A byla mu dána vladařská moc, sláva a království, aby ho uctívali všichni lidé různých národností a jazyků. Jeho vladařská moc je věčná, která nepomine, a jeho království nebude zničeno.“ Můj duch, můj, Danielův, byl uvnitř své schránky zmatený a vidění, která mi prošla hlavou, mě naplnila hrůzou. Přistoupil jsem k jednomu z těch, kteří tam stáli, a prosil jsem ho o hodnověrný výklad toho všeho. Řekl mi to a oznámil mi výklad té věci: „Ta čtyři veliká zvířata, to čtyři králové povstanou v zemi. Ale království se ujmou svatí Nejvyššího a budou mít království v držení až na věky, totiž až na věky věků.“ Chtěl jsem mít jistotu o tom čtvrtém zvířeti, které bylo odlišné ode všech ostatních a bylo mimořádně strašné: mělo železné zuby, bronzové drápy, žralo a drtilo a zbytek rozšlapávalo svými nohama, i o deseti rozích, které mělo na hlavě, a o dalším, který vyrostl a před nímž tři spadly, totiž o tom rohu, který měl oči a ústa mluvící troufale a jevil se větší než ostatní. Viděl jsem, že ten roh vedl válku proti svatým a přemáhal je, až přišel Věkovitý a soud byl předán svatým Nejvyššího; nadešla doba a království dostali do držení svatí. Řekl toto: „Čtvrté zvíře – na zemi bude čtvrté království, to se bude ode všech království lišit; požře celou zemi, poduše ji a rozdrť. A deset rohů – z toho království povstane deset králů. Po

nich povstane jiný, ten se bude od předchozích lišit a sesadí tři krále. Bude mluvit proti Nejvyššímu a bude hubit svaté Nejvyššího. Bude se snažit změnit doby a zákon. Svatí budou vydáni do jeho rukou až do času a časů a poloviny času, avšak zasedne soud a vladařskou moc mu odejmou, a bude úplně vyhlazen a zahuben. Království, vladařská moc a velikost všech království pod celým nebem budou dány lidu svatých Nejvyššího. Jeho království bude království věčné a všechny vladařské moci ho budu uctívat a poslouchat." Zde končí to slovo. Já, Daniel, jsem se velice zhroutil těch myšlenek, barva mé tváře se změnila, ale to slovo jsem uchoval ve svém srdci. (Dan 7, 1–28)

Naslouchej, pastýři Izraele, ty, jenž Josefa jak ovce vodiš, zaskvěš se, jenž trůníš nad cheruby, před kmeny Efrajim, Benjamin, Manases! Vzbud' svou bohatýrskou sílu a přijd' zachránit nás. Bože, obnov nás, ukaž jasnou tvář a budem zachráněni. Hospodine, Bože zástupů, jak dlouho budeš dýmat hněvem při modlitbách svého lidu? Chlebem slzí jsi je krmil, pít jsi jim dal slzy plnou měrou. Pro sousedy jsme předmětem sváru, nepřátelům pro smích. Bože zástupů, obnov nás, ukaž jasnou tvář a budem zachráněni! Vinhou révu z Egypta jsi vyňal, vypudil jsi pronárody a ji jsi zasadil. Připravil jsi pro ni všechno, zapustila kořeny a rozrostla se v zemi. Hory přikryla svým stínem, její ratolesti jsou jak Boží cedry, rozložila výhonky až k moři a své úponky až k Řece. Proč pobořils její zidky? Aby trhali z ní všichni, kdo jdou kolem? Rozrývá ji kanec z lesa a spásá ji polní havěť. Bože zástupů, navrať se, shlédni z nebe, popatř, ujmi se té révy, kmene, který pravice tvá zasadila, letorostu, jež sis vypěstoval. Spálena je ohněm, porubána, zachmuřil jsi tvář a hynou. Nad mužem své pravice drž svoji ruku, nad synem člověka, letorostem, jež sis vypěstoval. Nikdy se tě nespustíme, zachovej nám život, ať můžeme vzývat tvoje jméno. Hospodine, Bože zástupů, obnov nás, ukaž jasnou tvář a budem zachráněni! (Ž 80, 2–20)

jednomu ochrnutému: „Synu, odpouštějí se ti tvé hříchy“, vyvolá tím pohoršení, neboť přítomní zákoníci si hned myslí: „Kdo může odpouštět hříchy, ne-li sám Bůh?“ Ježíš však na to reaguje ne tak, že by veřejně popřel své božství, ale otázkou: „Je snadnější říci ochrnutému: ‚Odpouštějí se ti hříchy,‘ anebo říci: ‚Vstaň, vezmi své lože a chod!‘“ A pak dodá: „Abyste však věděli, že Syn člověka má moc na

*zemi odpouštět hříchy“ – tu řekne ochrnutému: ‚Pravím ti, vstaň, vezmi své lože a jdi domů!‘“ (srov. Mk 2, 7–11) Což se pak k všeobecnému úžasu i stalo. A uvažme ještě toto: když pak jeho nejbližší učedníci s ním zažili vícero podobných překvapení, o nichž nám podávají zprávy, je přirozené a pochopitelné, že ho považovali za něco víc než za obyčejného člověka, i když se neodvážili pro svůj upřímně sdílený židovský monotheismus smýšlet o něm jako o Bohu. Toto drásavé napětí můžeme pozorovat již u evangelisty Matouše. Svého vrcholu však dosahuje u evangelisty Jana. Proto můžeme směle říci, že ona relativně krátká doba Ježíšova veřejného působení byla tak účinná, tak explozivní (nenacházím jiné přiléhavější slovo!), že právě tato „výbušnost“ nakonec přetvořila zevnitř sám židovský monotheismus. Přetvořila ho ne hned a ne tak, že by ho popírala, ale tak, že ho zároveň i uchovávala i překračovala. Ježíš totiž explozivním vlivem své osobnosti uvedl do pohybu dramatický proces teologického vyjasňování tohoto **uchovávacího překračování a překračujícího uchovávání** židovského monotheismu. Tento proces, jehož první stopy už jsou roztroušeny po celém Novém zákoně a budou v následujících stoletích stále určující pro věrozvěstné a věroučné vědomí církve, vyústí pak v ono pojetí Boha chápaného ne už **jednotlivě** jako božská bytost v sobě naprosto jednojediná, ale **rozčleněně** jako Bůh, jehož vnitřní život je jednotrojný či trojjediný. Tento proces teologického vyjasňování vyplní pak celé druhé, třetí a čtvrté století tak intenzivními a dramatickými spory o správnou formulaci této prohloubené Boží jednoty v trojnosti, že to nemá obdoby v žádném jiném náboženství. Tento proces byl uveden do pohybu onou prvotní explozí zvanou „fenomén Ježíš“, která otrásla jeho prvními učedníky tak mocně, až v nich vyvolala přesvědčení, že jejich mistr není jen tak ledajaký člověk, ale člověk „**nějak** božský“, i když svými vyjadřovacími prostředky nemohli přesněji určit **jak** božský. Jelikož však věděli o Ježíšově hluboce důvěrném vztahu k Bohu jako **svému** Otcí, nabízel se jim už odedávna zaužívaný výraz „Syn Boží“. Ten sice nemusel hned znamenat ve svém tehdejší běžném úzu nic mimořádného. Vždyť sám Izrael jako lid Boží byl též v Písmu nazýván synem Božím. Z jejich zkušenosti s Ježíšem jim však bylo jasné, že Ježíšovo Boží synovství je přece jenom nějak „synovstější“ než jakékoli jiné Boží synovství. Určit a vyjádřit, v čem by tato větší „synovskost“ měla spočívat, se pokusil evangelista Matouš, když přináší Ježíšova slova: „Všechno je mi dáno od Otce; a nikdo nezná Syna než Otec, ani Otec nezná nikdo než Syn – a ten, komu by to Syn chtěl zjevit.“ (Mt 11, 27) Z nich vysvítá, že mezi božským Otcem a božským Synem je naprosto jedinečné sdílení bytí a poznání. O těchto slovech pak bylo případně poznamenáno, že svým stylem jako by „vypadla“ z evangelia Janova. O totéž se pak pokusil v prologu ke svému evangeliu i evangelista Jan. Ten nám představuje Ježíše jako Slo-*

vo (*Logos*), které je u Boha a zároveň je Bůh, ba dokonce „jednorozený Bůh“ (*monogenés theos*),²⁸ a tudíž zcela zvláštní Syn Boží, který pak, jak vzápětí tvrdí, se „stal tělem“ (*sarx egeneto*). O tomto Ježíši pak v závěru Janova evangelia apoštol Tomáš vydá svědectví svým zvoláním: „můj Pán a můj Bůh“ (Jan 20, 28), když se mu zmrtvýchvstalý Ježíš ukázal. Ježíšovo božství je tudíž naprosto nepopíratelně zakotveno v Novém zákoně, zvláště v evangeliu Janově, ale i v Pavlových listech a v listě k Židům, o nichž se tu však už nebudu podrobněji šířit. Kdo by tudíž Ježíšovo božství odmítal, je zajisté svobodný tak činit. Nemůže však dobře tvrdit, že toto božství je pozdějším výmyslem církve nijak neukotveným v Písmu.

Explozivní fenomén Ježíš tak přetvořil samo pojetí božství. A to ne tím, že by byl Ježíš přinášel nějakou dosud nebývalou nauku o Bohu, ani tím, že by se byl veřejně prohlašoval za Boha, ale jen tím, že **konal skutky**, které nikdo před ním dosud nekonal, čímž zároveň i dosvědčoval, že je Boží Syn (za což ostatně byl i odsouzen), ba že je dokonce **Syn** výlučně, **Syn** povýtce, jediný **Syn** svého božského Otce! Žádná objektivní historická kritika nemůže toto Ježíšovo sebezpojetí vydávat jen za výmysl jeho učedníků.

Co se stalo s člověkem Ježíšem při velikonoční události?

Dlužno však zároveň poukázat na to, že svatopiscům v první řadě neleželo tak na srdci Ježíšovo božství jako spíše jeho zmrtvýchvstání. Neboť to, s čím jsou Ježíšovi první učedníci posláni do světa, aby to hlásali všem národům, to není Ježíšovo božství, ale ta **radostná zpráva** či **blahá zvěst** (řecky *eu-angelion* = evangelium), že toho, jenž byl lidmi ukřižován, Bůh vzkřísil z mrtvých a „posadil po své pravici“, čehož oni jsou svědky díky svým mimořádným, podivuhodným a normálně nevysvětlitelným setkáním s ním. Právě tyto zážitky je přesvědčily, že Ježíš byl v celém svém duševně tělesném lidství Duchem svatým „pomazán“, což znamená přiveden k novému, vyššímu a už nesmrtelnému a nepomíjivému Životu. Pro toto své přesvědčení, že Ježíš přešel z pozemského smrtelného života (pro který užívají slůvko *bios*), do života jaksi nadpozemského a nesmrtelného (pro nějž používají slůvko *zoé*), oni sami nasadili svůj život až k jeho nejzazší oběti.

Pravda této jedinečné, převratné události je však to, co oni sami nejprve chtějí pochopit a pak v míře svého chápání zvěstovat světu v její tajemnosti co možno

²⁸ Dlužno upozornit, že Jan 1, 18 obsahuje různocnění. V některých rukopisech stojí „jednorozený Syn“, v jiných, těch nejstarších, „jednorozený Bůh“. Pravidla textové kritiky proto mluví spíše pro „jednorozený Bůh“.

nejjasněji. Proto první výrazně formulované vyznání víry, jež se nám dochovalo v prvním Pavlově listě Korintánům (15, 3b-5), říká, že „*Kristus zemřel za naše hříchy podle Písem a byl pohřben; a byl vzkřísen třetího dne podle Písem a ukázal se Petrovi, potom Dvanácti*“. Toto vyznání bylo formulováno téměř bezprostředně po událostech, o nichž svědčí, a můžeme ho spolehlivě datovat do let 35 až 40, tedy pouhých 5 až 10 let poté, co k nim došlo.²⁹ V popředí tu tedy nestojí otázka, **kdo je Ježíš, jaké je jeho bytí a tedy zda je Bůh**, ale otázka, **jaký význam má jeho smrt pro nás**, co se s ním po smrti stalo a **jak se prokazuje, že skutečně vstal z mrtvých**. Jde tudíž o otázku, jakou proměnou prošel člověk Ježíš, když se po své smrti ukazuje svým učedníkům a učedníkům a apoštolům jako živý a plně tělesný, avšak ne svou bývalou tělesností podrobenou zákonům gravitace a neprostupnosti těles. Evangelní zprávy o tom, jak se zmrtvýchvstalý Ježíš ukazuje svým učedníkům, nesmíme a nemůžeme proto odbavit jako pouhé výmysly, jak se o to pokusili různí kritici usilující vysvětlit vznik velikonoční víry v Ježíšovo zmrtvýchvstání nějak „racionálně“, tj. jako něco, co není **vrcholným Božím skutkem**, ale jen výsledkem nějakého lidského přičinění, buď podvodného (H. S. Reimarus, 1694–1768), iluzivního (E. Renan, 1832–1892), nebo mýtotvorného (D. F. Strauss, 1808–1874). Ale všechny tyto teorie a další jim podobné, které předsudečně odmítají jakoukoliv možnost takového Božího „činu“, mají čtyři vážné slabiny:

- 1) Usilují vyvrátit něco, co není prvotní vírou církve v Ježíšovo zmrtvýchvstání, jak je vyjádřena a uložena v Novém zákoně, ale jen své vlastní zkreslené představy o ní. Míjejí se proto vírou církve, kterou nevyvracejí, ale jen popírají.
- 2) Nedokáží proto vysvětlit nepřetržité trvání této víry až do současnosti.
- 3) Samy v sobě se zaplétají do rozporů, z nichž se nedokáží vyplést.
- 4) Samy sobě si navzájem odporují.

Shrme-li tedy krátce, co bylo doposud o muži z Nazareta uvedeno, můžeme říci, že Ježíšova osobnost nás stavěla, staví a bude stavět i nadále před dvě nejzávažnější otázky: co to bylo za událost, která ze smrtelného člověka Ježíše udělala Krista považovaného vírou křesťanů za toho, který byl Duchem svatým „pomazán“, a tím vzkřísen, přetvořen a znesmrtelněn, a tak ustaven jako vpravdě „nový člověk“, „druhý Adam“, počátek „nového stvoření“ a jeho

²⁹ KREMER, J., *Das älteste Zeugnis von der Auferstehung Christi*, Bibelwerk: Stuttgart 1967; HARAZÝM, F., „Nejstarší svědectví o Kristově zmrtvýchvstání (J. Kremer)“, *Studie* 22 (1970), s. 326–330.

„kámen úhelný“ (Ž 118,22); stvoření, které se právě touto událostí počíná a jednou dojde svého naprostého a slavného završení? A druhá otázka zní: jak je možné, že ono bytí Ježíše z Nazareta, které bylo a stále zůstává jak před svým vzkříšením, tak po něm stále a plně lidským, bylo a je zároveň i plně božské? Žádná jiná náboženská osobnost lidských dějin, ani Konfucius či Lao-c', ani Buddha či Mahavíra, ani Zarathustra či Mány, ani Mohamed a ani Mojžíš nestaví svět před tak jedinečné a výsostné otázky jako Mariin a Josefův Ježíš.

Ježíš jako roduvěrný Žid aneb „K čemu jsou Židé vyvoleni?“

Ptejme se však nyní ještě na to, oč vlastně Ježíšovi šlo tak důsledně, že ho to v tak krátkém čase sotva tří let přivedlo na popravicí dřevo kříže? Ježíš je – jak nás evangelisté ujišťují – potomkem Davidovým. Je tudíž z pokolení Judova. Je tedy Žid, a to Žid roduvěrný, milující svůj národ tak velice, že své nápravné úsilí směřuje během svého veřejného působení výlučně ke svému národu. Své učedníky volí z tohoto národa, a to v počtu odpovídajícím počtu izraelských kmenů, a posílá je nejprve k tomu národu, který je i jeho i jejich. Sám je totiž přesvědčen o tom, že jeho národ je Bohem vyvolený. Proto v rozhovoru se samaršskou ženou jí poví přímo bez okolků, že „*spása je ze Židů*“ (Jan 4, 22). Stejně přesvědčení pak dá najevo i ve způsobu, jímž se chová ke kananejské ženě, když procházel se svými učedníky končinami Týru a Sidónu (srov. Mt 15, 21–28³⁰). A když už mu je zřejmé, že se jeho úsilí o obrodu národa, oné popleněné Hospodinovy vinice, mívá účinkem, bolestně si povzdechne nad Jeruzalémem: „...*kolikrát jsem chtěl shromáždit tvé děti, tak jako kvočna shromažďuje kuřátka pod svá křídla, a nechtěli jste!*“ (Mt 23, 37) Rozchází se totiž s oficiálními vůdčími autoritami svého národa právě v této otázce vyvolení. Ne zda Židé jsou, či nejsou Bohem vyvolení. To jsou! Rozchází se s nimi v otázce **K čemu jsou vyvolení?** Zde je jádro sporu. Jde tu totiž v jádře o otázku podstaty mesiášského poslání Židů čili: Jak se mají Židé stát spásou lidstva, má-li mít Boží příslib Abrahámovi a všechny další starozákonní předpovědi svůj reálný smysl? Jak má vypadat to jejich království, které mají nastolit pro všechny náro-

³⁰ Ježíš odtud odešel až do okolí Týru a Sidónu. A hle, jedna kananejská žena z těch končin vyšla a volala: „Smiluj se nade mnou, Synu Davidův! Má dcera je zle posedlá.“ Ale on jí neodpověděl ani slovo. Jeho učedníci přistoupili a žádali ho: „Zbav se jí, vždyť za námi křičí!“ On odpověděl: „Jsem poslán ke ztraceným ovcím z lidu izraelského.“ Ale ona přistoupila, klaněla se mu a řekla: „Pane, pomoz mi!“ On jí odpověděl: „Nesluší se vzít chleba dětem a hodit jej psům.“ Ona řekla: „Ovšem, Pane, jenže i psi se živí z drobtů, které spadnou ze stolu jejich pánů.“ Tu jí Ježíš řekl: „Ženo, tvá víra je veliká; staň se ti tak, jak chceš.“ A od té hodiny byla její dcera zdráva.

dy země, jak o tom opakovaně mluvili a psali různí izraelští proroci (např. Iz 2, 2–5³¹; 56, 6–8³²; 60, 11–14³³; Mich 4, 1–3³⁴; Zach, 8, 20–23³⁵; Ž 86, 9³⁶), a jež má být navíc – jak to hlásá Daniel – „*království věčné*“ (2, 44³⁷; 7, 13–14)? Celé učení, které v oněch třech letech svého veřejného působení bude Ježíš hlásat, je soustředěno k odpovědi na tuto klíčovou otázku po pravé povaze a podstatě Božího (případně nebeského³⁸) království a jeho krále (= mesiáše). To jsou dvě rozhodující otázky. A odpovědi? Nuže, ty vyplývají z Ježíšových střetů:

- a) jednak se svým vlastním pokušením,
- b) jednak se svým okolím jak náboženských autorit judaismu,
- c) tak i svých málo učenlivých učedníků.

³¹ *I stane se v posledních dnech, že se hora Hospodinova domu bude tyčit nad vrcholy hor, bude povznesena nad pahorky a budou k ní proudit všechny pronárody. Mnohé národy půjdou a budou se pobízet: „Pojďte, vystupme na horu Hospodinovu, do domu Boha Jákobova. Bude nás učit svým cestám a my po jeho stezkách budeme chodit.“ Ze Sijónu vyjde zákon, slovo Hospodinovo z Jeruzaléma. On bude soudit pronárody, on ztrestá národy mnohé. I překují své meče na radlice svá kopí na vinařské nože. Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu, nebudou se již cvíčit v boji. Nuže, dome Jákobův, chod'me v Hospodinově světle!*

³² *Těm z cizinců, kteří se připojili k Hospodinu, aby mu sloužili a z lásky k jeho jménu se stali jeho služebníky, praví: „Všechny, kdo dbají na to, aby neznescověvali den odpočinku, kdo se pevně drží mé smlouvy, přivedu na svou svatou horu a ve svém domě modlitby je oblažím radostí, jejich oběti zápalné a obětní hody dojdou na můj oltář zalíbení. Můj dům se bude nazývat domem modlitby pro všechny národy, je výrok Panovníka Hospodina, který shromažďuje zahnané z Izraele. Shromáždím k němu ještě další, k těm, kteří už k němu byli shromážděni.“*

³³ *Tvé brány budou neustále otevřené, nebudou zavírány ve dne ani v noci, aby k tobě mohly přijít pronárody se svým bohatstvím a přivést i své krále. Pronárod a království, jež by ti nesloužily, zhytnou. Takové pronárody propadnou úplné zkáze. Přijde k tobě sláva Libanónu, cypřiš spolu s platanem a zimostřezem, aby oslavily místo mé svatyně; chci utčit podnož svých nohou. Zkroušení přijdou k tobě synové těch, kdo tě ujařmovali, u tvých nohou se budou kořit všichni, kteří tě znevažovali; nazvou tě „Město Hospodinovo“, „Sijón Svatého, Boha Izraele.“*

³⁴ *I stane se v posledních dnech, že se hora Hospodinova domu bude tyčit nad vrcholy hor, bude povznesena nad pahorky a budou k ní proudit národy. Mnohé pronárody půjdou a budou se pobízet: „Pojďte, vystupme na Hospodinovu horu, do domu Boha Jákobova. Bude nás učit svým cestám a my budeme chodit po jeho stezkách.“ Ze Sijónu vyjde zákon, slovo Hospodinovo z Jeruzaléma. On bude soudit mnohé národy, ztrestá mocné pronárody, i ty nejvzdálenější. I překují své meče na radlice, svá kopí na vinařské nože. Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu, nebudou se již cvíčit v boji.*

³⁵ *Toto praví Hospodin zástupů: Znovu budou přicházet národy a obyvatelé mnoha měst. Obyvatelé jednoho města půjdou do druhého a řeknou: „Pojďme si naklonit Hospodina, pojďme vyhledat Hospodina zástupů. Já půjdou také.“ A budou přicházet četné národy i mocné pronárody, aby hledaly v Jeruzalémě Hospodina zástupů a naklonily si ho. Toto praví Hospodin zástupů: V oněch dnech se chopí deset mužů z pronárodů všech jazyků pevně cípu roucha jednoho Judejce a řeknou: „Půjdeme s vámi. Slyšeli jsme, že s vámi je Bůh.“*

³⁶ *Všechny pronárody, tvoje dílo, se ti přijdou klanět, Panovníku, budou oslavovat tvoje jméno.*

³⁷ *Ve dnech těch králů dá Bůh nebes povstat království, které nebude zničeno navěky, a to království nebude předáno jinému lidu. Rozdrtí a učiní konec všem těm královstvím, avšak samo zůstane navěky.*

³⁸ *Evangelista Matouš používá místo výrazu „Boží království“ spojení „Nebeské království“, aby se vyhnul jako dobrý Žid přílišnému používání slova „Bůh“ či „Boží“.*

Ad a) Ježíšovo trojí pokušení a jeho čtvrtá cesta

Ježíšova pokušení, o nichž nám podávají zevrubnější zprávu Matouš (4, 1–11) a Lukáš (4, 1–13), se týkají otázky, jak se stát a být králem čili mesiášem království Božího. Sledujeme-li tato pokušení v pořadí, v němž nám je podává Lukáš, pak to první (proměnit kameny v chléb) můžeme nazvat cestou uspokojování materiálních potřeb člověka. Pravým mesiášem se stane jen ten, kdo dokáže lidi nasytit. To druhé můžeme nazvat cestou svrchované politické moci dosažené a provozované silami institucionalizovaného násilí (Satanem). Pravým mesiášem se stane jen ten, kdo se domůže svrchované, bezkonkurenční politické moci. To třetí – sebevražedný skok z cimbuří chrámu v opovážlivé důvěře v Boží záchranu – můžeme nazvat cestou teokratické revoluce rádoby vedené ve jménu Hospodina, Boha zástupů. Pravým mesiášem bude jen ten, kdo má odvahu zničit hříchem prohnitou skutečnost v naději, že z tohoto zničení, z této „negace negativity“, vyvede věčně tvořivý Duch Boží novou, čistou skutečnost. Ježíš tak na samém počátku své veřejné činnosti odmítá tato tři scestná pojetí spásy: pojetí chleba, dnes bychom řekli konsumního ekonomismu, pojetí moci, dnes bychom řekli politického totalitarismu a pojetí riskantního skoku, dnes bychom řekli dialektického revolucionářství. Tímto trojím odmítnutím si Ježíš otevírá čtvrtou cestu spásy, která má se třemi předešlými určité shody. Ač Ježíš odmítl cestu chleba, přesto ho později dvakrát rozmnoží, aby nasýtil hladovějící zástup, jenž ho následoval. Ačkoliv odmítl cestu svrchované politické moci, aniž se dal rebelantskými silami vtlačit do funkce krále (srov. Jan 6, 15³⁹), přesto řekne Pilátovi: „*Ty sám říkáš, že jsem král*“ (Jan 18, 37) a po svém zmrtvýchvstání řekne svým učedníkům: „*Je mi dána veškerá moc na nebi i na zemi*.“ (Mt 28, 18) Ačkoliv odmítl cestu zničujícího skoku, sám jde vstříc zničení kříže. Čím se však tato Ježíšova cesta podstatně odlišuje od třech předešlých, je jeho dokonalá odevzdanost do vůle božského Otce, tj. jeho láska k Otci. Tři předešlé cesty nepočítají s poslušností a láskou, ale jen s různými druhy manipulace, a proto nepočítají s člověkem v plnosti jeho tajemného bytí, takže jakmile se začnou uskutečňovat, začnou vytvářet na zemi spíše opak onoho zamýšleného ráje. Jejich odmítnutím Ježíš nastupuje čtvrtou cestu, o níž v plném a jasném vědomí ví, kam ho povede: ke „křtu kříže“, o němž si v určitém okamžiku posteskne, jak ho tíží, že k němu ještě nedošlo (srov. Mk 10, 38⁴⁰;

³⁹ Když Ježíš poznal, že chtějí přijít a zmocnit se ho, aby ho provalali králem, odešel opět na horu, zcela sám.

⁴⁰ Ale Ježíš jim řekl: „Nevíte, očádáte. Můžete pít kalich, který já piji, nebo být pokřtěni křtem, kterým já jsem křtěn?“

Tehdy byl Ježíš Duchem vyveden na poušť, aby byl pokoušen od ďábla. Postil se čtyřicet dní a čtyřicet nocí, až nakonec vyhladověl. Tu přistoupil pokušitel a řekl mu: „Jsi-li Syn Boží, řekni, ať z těchto kamenů jsou chleby.“ On však odpověděl: „Je psáno: ‚Ne jenom chlebem bude člověk živ, ale každým slovem, které vychází z Božích úst.‘“ Tu ho vezme ďábel do svatého města, postaví ho na vrcholek chrámu a řekne mu: „Jsi-li Syn Boží, vrhni se dolů; vždyť je psáno: ‚Svým andělům dá příkaz a na ruce tě vezmou, abys nenarazil nohou na kámen!‘“ Ježíš mu pravil: „Je také psáno: ‚Nebudeš pokoušet Hospodina, Boha svého.‘“ Pak ho ďábel vezme na velmi vysokou horu, ukáže mu všechna království světa i jejich slávu a řekne mu: „Toto všechno ti dám, padneš-li přede mnou a budeš se mi klanět.“ Tu mu Ježíš odpoví: „Jdi z cesty, satane; neboť je psáno: ‚Hospodinu, Bohu svému, se budeš klanět a jeho jediného uctívat.‘ V té chvíli ho ďábel opustil, a hle, andělé přistoupili a obsluhovali ho (Mt 4, 1–11).

Plný Ducha svatého vrátil se Ježíš od Jordánu; Duch ho vodil po poušti čtyřicet dní a ďábel ho pokoušel. V těch dnech nic nejedl, a když se skončily, vyhladověl. Ďábel mu řekl: „Jsi-li Syn Boží, řekni tomuto kameni, ať je z něho chléb.“ Ježíš mu řekl: „Je psáno: ‚Člověk nebude živ jenom chlebem ale každým slovem Božím.‘“ Pak ho ďábel vyvedl vzhůru, v jediném okamžiku mu ukázal všechna království země a řekl: „Tobě dám všechnu moc i slávu těch království, poněvadž mně je dána, a komu chci, tomu ji dám: Budeš-li se mi klanět, bude to všechno tvé.“ Ježíš mu odpověděl: „Je psáno: Budeš se klanět Hospodinu, Bohu svému, a jeho jediného uctívat.“ Pak ho ďábel přivedl do Jeruzaléma, postavil ho na vrcholek chrámu a řekl mu: „Jsi-li Syn Boží, vrhni se odtud dolů; vždyť je psáno ‚andělům svým dá o tobě příkaz, aby tě ochránili‘ a ‚na ruce tě vezmou, abys nenarazil nohou svou na kámen.‘“ Ježíš mu odpověděl: „Je psáno: Nebudeš pokoušet Hospodina, Boha svého.“ Když ďábel skončil všechna svá pokušení, odešel od něho až do dané chvíle. (Lk 4, 1–13)

Lk 12, 50⁴¹).⁴² K tomuto „křtu kříže“ se totiž zaslavil svým křtem v Jordánu, který mu udělil Jan Křtitel, jenž o něm proto mohl prohlásit, že je obětním „beránkem Božím“ (Jan 1, 29⁴³).

⁴¹ Křtem mám být pokřtěn, a jak je mi úzko, dokud se nedokonám!

⁴² Podrobněji o Ježíšových pokušeních: SKALICKÝ, K., „Kristova pokušení“, *Nový Život* 5 (1977), s. 104–106; vyšlo též v: *Nejen papel. Invocabit 1. neděle postní u sv. Štěpána*, Mnichov-Řím 1980, s. 29–35.

⁴³ Druhého dne spatřil Jan Ježíše, jak jde k němu, a řekl: „Hle, beránek Boží, který snímá hřích světa.“

Ad b) Ježíšův symbolický čin „očistění“ chrámu

Z Ježíšových střetů s náboženskými autoritami svého národa, jichž bylo povícero, ten bezpochyby nejzávažnější byl střet týkající se chrámu. V něm se všechny ostatní střety jakoby zauzlují. Jde o tzv. „očistění chrámu“, jak ho obvykle nazývají podtitulky našich vydání Písma. Dlužno jen dodat, že Ježíš toto „očistění“ provedl dosti brachiálně. Zmiňují se o něm všichni čtyři evangelisté. Nejdrastičtěji ho líčí Jan: „*Udělal si z provazů bič a všechny z chrámu vyhnal, i s ovce a dobyttem, směnárníkům rozházel mince, stoly zpřevrancel a prodavačům holubů poručil: Pryč s tím odtud! Nedělejte z domu mého Otce tržiště.*“ (2, 15–16) Tento čin značně poškodil Ježíšovu „dobrou pověst“. Ti obchodníci s dobyttem a holuby byli totiž potřební pro obětní provoz chrámu. A ti směnáři byli nutní pro poutníky přicházející z jiných zemí s jinou měnou, kterou si museli vyměnit na měnu místní, aby mohli zaplatit chrámovou daň a případné milodary. Tyto „posvátné obchody“ nebyly jistě vždycky „svaté“. Ale je proto možné úplně je vykázat z chrámu jenom kvůli nějakým těm příležitostným podvůdkům? Neznamená to znemožnit normální chrámový provoz? Jak ospravedlní Ježíš tento čin? Je zajímavé, že ho neospravedlňuje odvoláním se na proroka Zachariáše, kde čteme: „*a nebude už kramáře v domě Hospodina zástupů v onen den*“ (srov. 14, 21), ale na Izajáše, jenž hlásá: „*Můj dům se bude nazývat domem modlitby pro všechny národy*“ (Mk 11, 17; Iz 56, 7) Ježíš tak vykonal ne „očistění“ (neboť vzápětí se všecko vrátilo tam, kde to bylo předtím), ale **symbolický čin**, jemuž podobné známe ze života proroků (např. Jer 19, 10–12⁴⁴; Ez 24, 15–27⁴⁵ apod.). Nešlo tu tudíž o užití

⁴⁴ Nato rozbiješ tu lahvičku před muži, kteří půjdou s tebou, a řekneš jim: Toto praví Hospodin zástupů: Právě tak, jak se rozbijí hliněná nádoba a nelze ji už opravit, rozbijí tento lid a toto město; v Tófe-tu se bude pohřbívát, protože jinde místo k pohřbívání nebude. Právě tak naložím s tímto místem, je výrok Hospodinův, a s jeho obyvateli. Učiním tomuto městu jako Tófetu.

⁴⁵ I stalo se ke mně slovo Hospodinovo: „Lidský synu, hle, já ti náhlou ranou vezmu žádost tvých očí, ale ty nenaříkej, neplač, neuroň ani slzu. Sténej potichu, nekonej smuteční obřady za mrtvé, oviň si turban, na nohy si obuj opánky, nezahaluj si vous a nejez smuteční chléb, který ti lidé přinesou.“ Ráno jsem o tom mluvil k lidu a večer mi zemřela žena. A já jsem ráno učinil, jak mi bylo přikázáno. I řekl mi lid: „Neznámíš nám, co pro nás znamená to, co děláš?“ Odvětil jsem jim: „Stalo se ke mně slovo Hospodinovo: Řekni izraelskému domu: Toto praví Panovník Hospodin: Hle, já znesvětím svou svatyni, pychu vaší moci, žádost vašich očí a libost vaší duše. A vaši synové a vaše dcery, které zanecháte, padnou mečem. Pak se zachováte tak, jak jsem se zachoval já. Nezahalíte si vous a nebude jíst smuteční chléb, který vám lidé přinesou. Na hlavách budete mít turbany a na nohou opánky, nebudete nářkat ani plakat; zahynete pro své nepravosti a jen budete vzdychat jeden přes druhého. Ezechiél je vám předzvěstí. Zachováte se ve všem jako on. Až k tomu dojde, poznáte, že já jsem Panovník Hospodin.“ „Ty, lidský synu, slyš. Zdalí jim v ten den nevezmu jejich záštitu, jejich veselí a ozdoby, žádost jejich očí a to, k čemu tíhne jejich duše, jejich syny a dcery? V onen den k tobě přijde jeden z těch, kdo vyvážnou, a podá zprávu. V onen den se ti otevrou ústa v přítomnosti toho, kdo vyvážl, a ty promluvíš a nebudeš už němý. Jsi jim předzvěstí. I poznají, že já jsem Hospodin.“

násilí v zájmu dobré věci, jak si to vyložil sv. Augustin, aby ospravedlnil použití násilí proti násilí Donatistů domáhajících se tak svých údajných práv. Jde tu o symbolický akt, jenž vyhlašuje radikální proměnu funkce chrámu. V něm se už nebudou konat oběti, ale jen modlitba; a bude otevřen nejen pro Ž(ž)idy, ale pro všechny národy!

To je ovšem požadavek, který zpochybňuje samo bytí chrámu v jeho tehdejší funkci. Chrámové autority samozřejmě žádají vysvětlení takového činu: „*Jakým znamením nám prokážeš, že to smíš činit?*“ A na to jim Ježíš dává věru podivnou odpověď. Evangelista Jan ji přináší v tomto znění: „*Zbořte tento chrám, a ve třech dnech jej postavím.*“ (Jan 2, 19) Z takové odpovědi však nemohl být nikdo moudrý; dokonce ani jeho učedníci ne, neboť ani jim nevyvětlil, co tím míní. Tato odpověď však potom kolovala tím víc, čím nesmyslnější se zdála být, a nabývala různých formulací. Vynořila se jako obžaloba, vznesená proti Ježíšovi při výslechu před Veleradou, když svědkové vypovídali podle Matouše: „*On řekl: mohu zbořit chrám a ve třech dnech jej vystavit*“ (26, 61) a podle Marka: „*Slyšeli jsme ho říkat: Já zbořím tento chrám udělaný rukama a ve třech dnech vystavím jiný, ne rukama udělaný.*“ (14, 58) A tato slova se ještě vynoří při obžalobě jáhna Štěpána, proti němuž svědkové vypovídají: „*Na vlastní uši jsme slyšeli, jak (Štěpán) řekl, že Ježíš Nazaretský zboří tento chrám a změni ustanovení, která nám dal Mojžíš.*“ (Sk 6, 14) Ježíšův ospravedlňující výrok je tudíž svrchovaně enigmatický, a to úmyslně! Proč? Musel přece vědět, že enigma nemůže posloužit jako vysvětlující ospravedlnění. Jak je však vidět, zřejmě mu nešlo o to, aby svůj čin ospravedlňoval. Šlo mu o to, aby ještě víc zvýraznil jeho symboličnost. Že jeho výrok bude nepochopen, to věděl. Ba dokonce to i chtěl. Jen tak totiž mohl zajistit, že výrok bude kolovat. A věru koloval! Musel ho pak slyšet, když visel na kříži, jako výsměch, jímž ho častovali ti, kdo přihlíželi jeho ukřižování (srov. Mt 27, 39–40⁴⁶; Mk 15, 29–30⁴⁷). Podobně enigmatický výrok ještě vyslovil – jen méně brizantní –, když někteří farizeové a zákoníci žádali od něj znamení. Těm odpověděl, že jim nebude dáno jiné znamení, leč „*znamení proroka Jonáše*“ (srov. Mt 16, 4; Lk 11, 29–32).

Co však zamýšlel Ježíš těmito enigmatickými výroky? Odpověď zní: Chtěl jimi jakoby předjímavě alespoň **naznačit**, co se vyjeví teprve při velikonoční události jeho zmrtvýchvstání. Evangelista Jan pak napíše, že Ježíš svým výro-

⁴⁶ Kolemjdoucí ho uráželi; potřásali hlavou a říkali: „Když chceš zbořit chrám a ve třech dnech jej znovu postavit, zachraň sám sebe; jsi-li Syn Boží, sestup z kříže!“

⁴⁷ Kolemjdoucí ho uráželi; potřásali hlavou a říkali: „Ty, který chceš zbořit chrám a ve třech dnech jej postavit, zachraň sám sebe a sestup s kříže!“

kem o chrámu mluvil „o chrámu svého těla“ a že „když pak byl vzkříšen z mrtvých, rozpomenuli se jeho učedníci, že to říkal a uvěřili Písmu a slovu, které Ježíš pověděl“ (2, 21–22). A Matouš vysvětlí enigma Jonášova znamení údajně Ježíšovými slovy: „Jako byl Jonáš v břiše mořské obludy tři dny a tři noci, tak bude Syn člověka tři dny a tři noci v srdci země.“ (12, 40) Teprve z hlediska velikonoční události se tyto enigmatické výroky projasňují a dávají i vnitřní koherenci jak Ježíšovu jednání, tak i jeho učení o Božím království. Kdyby byl Ježíš jednal bez vědomého výhledu na velikonoční událost svého zmrtvýchvstání, vypadal by jen jako pomínutý blouznivec, který si nedostatkem realizmu a urputnou tvrdohlavostí způsobil to, co ho stihlo a co si nakonec zasloužil. Proti chrámu, který byl budován 46 let a který měl téměř tisíciletou tradici, stavěl Ježíš, jemuž bylo sotva 36 let, svou osobu coby nový chrám. Není to ztřeštěná opovázlivost?

Jenomže právě tato pro přízemně realistický pohled „ztřeštěná opovázlivost“ napovídá, že Ježíš svou vírou věděl jakým „křtem“ musí projít, aby se na něm vyplnily předpovědi proroků, zvláště předpověď druhého Izajáše týkající se oné tajemné postavy Hospodinova služebníka, jenž svým ponížením a utrpením dosáhne následného povýšení a oslavení (Iz 52,13 – 53, 12). Ježíš tak svým symbolickým činem a jeho doprovodným enigmatickým výrokem vyhláší konec krvavých obětí, jež budou nahrazeny modlitbou, což zároveň znamená i konec chrámu v jeho tehdy aktuální funkci a jeho nahrazení novým chrámem, jímž bude právě jeho „tělo“, k němuž (a do něhož!) budou mít přístup všechny národy. Hloubka tohoto sporu je tudíž zřejmá: Zatímco oficiální náboženské autority tehdejšího judaismu jsou zaměřeny na sebezáchovnou údržbu daného stavu symbolizovaného jeruzalémským chrámem, Ježíš svým činem naléhá na uskutečnění prorockých univerzalistických předpovědí o chrámu, zvláště té Izajášovy (56, 7⁴⁸). Tím však implicitně naznačuje, že krvavé oběti zvířat budou nahrazeny krvavou obětí jeho těla, která bude mít za následek takové jeho přetvoření, znesmrtelnění a zduchovnění, že ho bude možno zvát v plném slova smyslu chrámem. Když pak Ježíš při jiné příležitosti předpověděl svým učedníkům konec jeruzalémského chrámu, prohlásil o něm, že z něho nezůstane kámen na kameni (srov. Mt 24, 2⁴⁹; Mk 13, 2⁵⁰;

⁴⁸ Přivedu na svou svatou horu a ve svém domě modlitby je oblažím radostí, jejich oběti zápalné a obětní hody dojdou na můj oltář zalíbení. Můj dům se bude nazývat domem modlitby pro všechny národy.

⁴⁹ On však jim řekl: „Vidíte toto všechno? Amen, pravím vám, že tu nezůstane kámen na kameni, všechno bude rozmetáno.“

⁵⁰ Ježíš mu řekl: „Obdivuješ ty velké stavby? Nezůstane z nich kámen na kameni, všechno bude rozmetáno.“

Hle, můj služebník bude mít úspěch, zvedne se, povznese a vysoko se vyvýší. Jak mnozí strnuli úděsem nad tebou! Jeho vzezření bylo tak znetvořené, že nebyl podoben člověku, jeho vzhled takový, že nebyl podoben lidem. Avšak on pokropí mnohé pronárody krví, před ním si králové zakryjí ústa, protože spatří, co jim nebylo vyprávěno, porozumějí tomu, o čem neslyšeli. Kdo uvěří naší zprávě? Nad kým se zjeví paže Hospodinova? Vyrostl před ním jako proutek, jak oddenek z vyprahlé země, neměl vzhled ani důstojnost. Viděli jsme ho, ale byl tak nevzhledný, že jsme po něm nedychtili. Byl v opovržení, kdekdo se ho zřekl, muž plný bolesti, zkoušený nemocemi, jako ten, před nímž si člověk zakryje tvář, tak opovržený, že jsme si ho nevážili. Byly to však naše nemoci, jež nesl, naše bolesti na sebe vzal, ale domnívali jsme se, že je raněn, ubit od Boha a pokorěn. Jenže on byl proklán pro naši nevěrnost, zmučen pro naši nepravost. Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni. Všichni jsme bloudili jako ovce, každý z nás se dal svou cestou, jej však Hospodin postihl pro nepravost nás všech. Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před stříhači zůstal němý, ústa neotevřel. Byl zadržen a vzat na soud. Kdopak pomyslí na jeho pokolení? Vždyť byl vyťat ze země živých, raněn pro nevěrnost mého lidu. Byl mu dán hrob se svévolníky, s boháčem smrt našel, ačkoli se nedopustil násilí a v jeho ústech nebylo lsti. Ale Hospodinovou vůlí bylo zkrušit ho nemocí, aby položil svůj život v oběť za vinu. Spatří potomstvo, bude dlouho živ a zdárně vykoná vůli Hospodinovu. Zbaven svého trápení spatří světlo, nasytí se dny. „Tím, co zakusí, získá můj spravedlivý služebník spravedlnost mnohým; jejich nepravosti on na sebe vezme. Proto mu dávám podíl mezi mnohými a s četnými bude dělit kořist za to, že vydal sám sebe na smrt a byl počten mezi nevěrníky.“ On nesl hřích mnohých, Bůh jej postihl místo nevěrných. (Iz 52, 13–53, 12)

Lk 21, 6⁵¹), říká „na rovinu“, co už naznačil svým symbolickým činem. A dějiny k tomu pak za pouhých 40 let připojí už jen svůj potvrzující komentář, když Římané dobudou Jeruzalém a zničí chrám, který až dodnes nebyl obnoven!

Ad c) Ježíšova dva konflikty s jeho učedníky

Co pochopili z Ježíšova symbolického činu jeho učedníci? Zpočátku nic. A on, jak se zdá, jim nic nevysvětloval. Zřejmě si myslel: dočkejte času... Ale něco jim přece jen naznačil. Když ne to, co mínil svým výrokem o zboření chrámu a jeho znovu vybudování, tedy alespoň to, co ho čeká v nedaleké

⁵¹ „Přijdou dny, kdy z toho, co vidíte, nezůstane kámen na kameni, všechno bude rozmetáno.“

budoucnosti a v čem spočívá jádro jeho díla, pro které přišel; že totiž musí být zavržen od náboženských autorit, zabit a třetího dne že vstane z mrtvých. Matouš, Marek a Lukáš nás ujišťují, že o tom v průběhu času mluvil alespoň třikrát.⁵² To že vstane z mrtvých, tomu nejenom že nerozuměli, ale báli se ho na to i zeptat. Pochopili jen to, že bude zabit, a to v nich vyvolalo takové znepokojení (Matouš řekne: „*velice se zarmoutili*“, 17, 23), že Petr se odvážil Ježíše přemlouvat: „*Buď toho uchráněn, Pane, to se ti nemůže stát.*“ (16, 22) Ježíš ho však nazval satanem a vyzval ho, aby mu zmizel z očí. Věru ani ta nejprísnejší historická kritika nemůže tuto zprávu zpochybnit. Tato zpráva je však zároveň i důkazem toho, že Ježíš věděl, čemu jde vstříc, a přikládal tomu takovou důležitost, že pokoušet se ho od tohoto cíle odvrátit pokládal za satanské pokušení, které on na počátku svého veřejného působení již překonal. Právě v tomto tvrdém střetu Ježíše s Petrem se nám otevírá jedinečný vhled do „*entelechie*“ Ježíšova konání, která není syndro-

⁵² Srov. Mt 16, 21–23: *Od té doby začal Ježíš ukazovat svým učedníkům, že musí jít do Jeruzaléma a mnoho trpět od starších, velekněží a zákoníků, být zabit a třetího dne vzkříšen. Petr si ho vzal stranou a začal ho kárat: „Buď toho uchráněn, Pane, to se ti nemůže stát!“ Ale on se obrátil a řekl Petrovi: „Jdi mi z cesty, satane! Jsí mi kamenem úrazu, protože tvé smýšlení není z Boha, ale z člověka!“* Mt 17, 22–23: *Když byli spolu v Galileji, řekl jim Ježíš: „Syn člověka bude vydán do rukou lidí; zabijí ho, a třetí den bude vzkříšen.“ Velice se zarmoutili.*

Mt 20, 17–19: *Když Ježíš šel do Jeruzaléma, vzal si stranou dvanáct učedníků a cestou jim řekl: „Hle, jdeme do Jeruzaléma a Syn člověka bude vydán velekněžím a zákoníkům; odsoudí ho na smrt a vydají pohanům, aby se mu posmívali, zbičovali ho a ukřižovali; a třetího dne bude vzkříšen.“*

Mt 26, 1–2: *Když Ježíš dokončil všechna tato slova, řekl svým učedníkům: „Víte, že za dva dny jsou velikonoce, a Syn člověka bude vydán, aby byl ukřižován.“*

Mk 8, 31–33: *A začal je učít, že Syn člověka musí mnoho trpět, být zavržen od starších, velekněží a zákoníků, být zabit a po třech dnech vstát. A mluvil o tom otevřeně. Petr si ho vzal stranou a začal ho kárat. On se však obrátil, podíval se na učedníky a pokáral Petra: „Jdi mi z cesty, satane! tvé smýšlení není z Boha, ale z člověka!“*

Mk 9, 29–31: *Řekl jim: „Takový duch nemůže vyjít jinak, než modlitbou a postem.“ Když odtamtud vyšli, procházeli Galileou; Ježíš však nechtěl, aby se o tom vědělo, neboť učil své učedníky a říkal jim: „Syn člověka je vydáván do rukou lidí a zabijí ho; a až bude zabit, po třech dnech vstane.“*

Mk 10, 32–34: *Byli na cestě do Jeruzaléma a Ježíš šel před nimi; byli zaraženi a ti, kteří šli za nimi, se báli. Vzal k sobě opět svých Dvanáct a začal mluvit o tom, co ho má potkat: „Hle, jdeme do Jeruzaléma a Syn člověka bude vydán velekněžím a zákoníkům; odsoudí ho na smrt a vydají pohanům, budou se mu posmívat, poplívají ho, zbičují a zabijí; a po třech dnech i vstane.“*

Lk 9, 22: *„Syn člověka musí mnoho trpět, být zavržen od starších, velekněží a zákoníků, být zabit a třetího dne vzkříšen.“*

Lk 9, 43–45: *Všichni užasli nad velkou Boží mocí. Když se všichni divili, co všechno učinil, řekl svým učedníkům: „Slyšte a dobře si pamatujte tato slova: Syn člověka bude vydán do rukou lidí.“ Oni však tomu slovu nerozuměli a jeho smysl jim zůstával skryt; proto nechápali, ale báli se ho na to slovo zeptat.*

Lk 18, 31–34: *Vzal k sobě svých Dvanáct a řekl jim: „Hle, jdeme do Jeruzaléma a na Synu člověka se naplní všechno, co je psáno u proroků. Neboť bude vydán pohanům a budou se mu posmívat a tupit ho a plivat na něj, zbičují ho a zabijí; a třetího dne vstane.“ Oni však ničemu z toho nerozuměli, smysl těch slov jim zůstal skryt a nepochopili, co říkal.*

mem patologické nekrofilie, jak by se mohlo zdát povrchnímu pozorovateli, ale výrazem té nejvyšší „biofilie“, dodávající koherenci veškerému Ježíšovu chování a uvádějící nás do nejvlastnějšího tajemství Božího záměru, jak ho Ježíš chápal, když se v Getsemanské zahradě podvolil vůli svého Otce (Mt 26, 39⁵³).

Další Ježíšův konflikt se svými učedníky, o němž nás zpravuje evangelista Jan, se týká toho, co Ježíš začal tvrdit o svém těle a krvi, totiž že by se měly stát pokrmem a nápojem pro život věčný (6, 53–56⁵⁴). Matouš, Marek a Lukáš nám sice stran toho nic neříkají, zato však podávají zprávu o tom, že Ježíš v předvečer svého zatčení, odsouzení a popravy ustanovil při poslední večeři, kterou měl se svými dvanácti, to, čemu pak prvotní církev začne říkat „lámání chleba“ a co dnes nazýváme „eucharistie“ (= díkyčinění) nebo též „svátost těla a krve Páně“ či „Večeře Páně“ nebo prostě „Mše svatá“. Že k tomuto ustanovení opravdu došlo, nelze žádnou historickou kritikou zpochybnit, i když jeho formulace nejsou doslovně totožné. Čtvrtý evangelista sice o tomto ustanovení neříká nic, zato však rozsáhle mluví o tom, jakou službu Ježíš při poslední večeři svým učedníkům prokázal tím, že jim umyl nohy. Jan tím chce naznačit, v **jakém duchu služby** by měli všichni Ježíšovi následovníci tuto „večeři“ a „připomínku jeho oběti“ konat. Čtvrtý evangelista nás však navíc zpravuje o tom, že Ježíš „narazil“ na odpor svých učedníků, když je na tajemství svého těla a krve začal připravovat, mluvě jim o tom, že jeho tělo bude pravý pokrm a jeho krev bude pravý nápoj. Mnozí z jeho sympatizantů prý měli říci: „*To je hrozná řeč. Kdo to může poslouchat!*“ (6, 60) A Jan pak už jen dodává: „*Od té chvíle ho mnoho jeho učedníků opustilo a už s ním nechodili.*“ (6, 66) Ježíš se však touto ztrátou své popularity nedal nijak zvíkat. Obrací se dokonce i na svých nejbližších Dvanáct s vyzývací otázkou: „*I vy chcete odejít?*“, čímž jim dával najevo, že tu jde o něco svrchované zásadního, co nemíní ani sebedmíř rozředit. Jeho jistota, že stojí v pravdě, se prosadila i proti „pohoršení“ jeho nejbližších. Právě Petr, který Ježíše káral pro jeho „projekt spásy skrze ukřižování“, nyní skoro jakoby resignovaně odpovídá: „*Pane, ke komu bychom šli. Ty máš slova věčného života.*“ (6, 67)

⁵³ *Poodešel od nich, padl tváří k zemi a modlil se: „Otče můj, je-li možné, ať mne mine tento kalich; avšak ne jak já chci, ale jak ty chceš.“*

⁵⁴ *Ježíš jim řekl: „Amen, amen, pravím vám, nebudete-li jíst tělo Syna člověka a pít jeho krev, nebudete mít v sobě život. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den. Neboť mé tělo je pravý pokrm a má krev pravý nápoj. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, zůstává ve mně a já v něm.“*

V čem tkví jádro Ježíšova díla?

Ježíšovy střety jak se svými pokušeními na počátku svého veřejného působení, tak s náboženskými autoritami tehdejšího judaismu, tak nakonec i se svými učedníky vykazují pozoruhodnou koherenci a konvergenci. Z nich vysvítá, že nejvlastnější jádro Ježíšova díla nespočívá v jeho učení, které je jistě důležité, ale ne ústřední. Ježíš není jenom myslitel a učitel. Nespočívá ani v jeho mimořádných skutcích, které byly jistě tak podivuhodné, že ho doporučovaly jako Božího proroka a okamžitě mu získaly velkou popularitu u lidu, takže se proto staly hlavním důvodem jeho násilného odstranění, neboť nebezpečně rozkolísávaly vratkou konstelaci politických rovnováh. Ježíš však není jenom prorok a divotvůrce. Vlastní jádro Ježíšova díla totiž spočívá v tom, co on předvídal a dosti jasně předpovídal, totiž v jeho **velikonočním ukřižování a zmrtvýchvstání**, jímž onen Ježíšův „projekt Božího království“, už naznačený v Mojžíšově Zákoně a Prorocích a navozený Janem Křtitelem, byl Ježíšem „dotažen“ do svého zárodečného uskutečnění, aby se pak „rozjel“ dějinami lidského pokolení ke svému sice pozdržovanému, přesto však neodvratnému konečnému naplnění. Boží království totiž není nic jiného než sám Zmrtvýchvstalý Ježíš, který se dotváří v průběhu dějin církve, křesťanstva a celého lidstva do Plnosti Krista. Jen proto mohl říci o svém těle, že je to nový Chrám, a jen proto mohl mluvit o svém Těle a Krvi jako o hlavní „výživě“ pro onu vyšší formu Života coby *Zoé*, do níž On vstoupil velikonoční událostí smrti a vzkříšení a kam táhne ty, kteří se jeho táhnutí podvolí.

Před jaké dilema nás staví „fenomén Ježíš“?

Setkání s Ježíšem tak staví každého člověka, ať nemoderního, moderního či postmoderního před toto radikální dilema, jemuž není možno dobře uhnout leč za cenu nemyslivosti: Je Ježíš podřízen světu a jeho dějinám, anebo naopak je svět a jeho dějiny podřízen Ježíšovi? Řečeno rozvedeně: Je Ježíš jako každý jiný člověk jen částí vesmírného ústrojenství vybaveného pevným pletivem zákonitostí svého fungování, včetně zákonitosti rození a umírání, anebo je naopak Ježíš právě člověkem a **jen** tím člověkem, který toto pletivo svým životním příběhem tak rázně protrhnul, že z vězení těchto zákonitostí vystoupil do svobody života, který už není lapen v tomto pletivu a v jehož světle se konečně jasně vyjevuje, že svět a dějiny nejsou vůbec to první a to poslední,

ani Svět ani Dějiny, ani *Alfa* ani *Omega*, ale pouze a jedině to druhé a to předposlední? Toto je ono dilema, před které „fenomén Ježíš Nazaretský“ staví každého z nás s výzvou rozetnout ho aktem svobodné, a přece rozumné, ale vždycky odvážné víry pro alternativu „Ježíš“.

HIC RHODUS, HIC SALTA!

Doslov – Ježíš Kristus – počátek i cíl (Zj 22, 13)

Na konci Písma, v Janově Zjevení, se vracíme opět na počátek a slyšíme slova oslaveného vítězného Ježíše Krista: *Já jsem Alfa i Omega, první i poslední, počátek i cíl*. V řadě překladů se uvádí „počátek i konec“, ale takový překlad je zavádějící. Řecké slovo *telos* lze sice přeložit také jako „konec“, ale především se jedná o konec ve smyslu cíle, naplnění a dosažení smyslu toho, o čem až dosud šlo. České slovo „konec“ má v sobě naopak rezignaci a jistou dávku bezútěšnosti. Ježíš Kristus však nikdy není koncem v tomto smyslu. Je cílem, v němž dosahujeme naplnění. V cíli se teprve setkáváme s tím, o čem jsme celou dobu usilovali. Setkání s Kristem ve smrti je koncem pro hříšníka. Pro člověka spravedlivého je to nalezení cíle.

Tato krátká kniha českobudějovického profesora Karla Skalického je pro nás pozváním na cestu, která směřuje k cíli, kterým je právě osoba Ježíše Krista. To, že čtenář došel na konec knihy, by ale nemělo znamenat, že pro něj celá věc skončila. Nemělo by to znamenat ani to, že dosáhl cíle. Naopak, cíl je stále před námi – je jím sám Pán Ježíš. A kniha Karla Skalického pouze ukazuje směr a klade nám ty správné otázky, které nás nenechávají v klidu a nutí nás v cestě k cíli pokračovat. Nejedná se přitom o nátlak autority ani o hrozbu zachmuřeného proroka. K něčemu takovému má bytostně svobodomyšlný, otevřený a dialogický Karel Skalický na míle daleko. Je to rozněcování intelektuální zvědavosti, touhy po připodobnění se poznanému dobru a tedy následování Krista, která nevzniká z vnějšího nátlaku, ale v síle pravdy samé. Ta se objevuje v textu skvěle kombinujícím otázky kladené na způsob středověkých *quaestiones* s meditativním čtením textů Písma Starého i Nového zákona.

Dovolte mi na závěr poněkud osobnější tón. Nedlouho poté, co jsem se přestěhoval do Českých Budějovic, se zde na Teologické fakultě konalo pod Karlovým vedením christologické symposium „Kristus v srdci Božího lidu“. Byl to pro mě jako pro mladého, po teologii toužícího křesťana velký zážitek a vnímal jsem jej jako svého druhu uvítání do svého nového kraje. To jsem ještě nevěděl, že za několik let budu na Teologické fakultě učit a Karel Skalic-

ký bude mým vedoucím i učitelem. Nyní, po deseti letech, kdy píši tato slova, se pomyslný kruh uzavírá opět v osobě Ježíše Krista, který je počátkem i cílem našeho života i veškerého našeho snažení. A tak svému učiteli, kolegovi a příteli Karlu Skalickému přeji hodně radosti z předáváním intelektuální pravdy a radostné zvěsti studentům naší Teologické fakulty a všem čtenářům hluboký zážitek z pozvání na cestu k Tomu, který je nejen nevyčerpatelným zdrojem otázek pro naše rozumové hledání, ale především je sám tou Cestou, Pravdou a Životem, jedním slovem tím Cílem, k němuž všichni směřujeme.

Tomáš Machula

děkan Teologické fakulty

Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích